ASTERIOS GEROSTERGIOS

Sfântul Fotie cel Mare

Traducere din limba engleză de Marius Popescu

Lucrarea a apărut la editura Sofia, Bucureşti, 2005

Ediţie electronică

APOLOGETICUM
2006

Scanare: Corina
Corectura: Elena
Digitalizare pdf : Apologeticum

Prefaţă

Sfântul Fotie cel Mare (820-891), patriarhul Constantinopolului, a fost un mare îndrumător spiritual şi intelectual ortodox, cel mai important din vremea sa, şi cu adevărat un om sfânt. Cu toate acestea, viaţa şi opera lui nu au primit nici pe departe atenţia pe care ar fi meritat-o. Ca urmare, el a fost grav răstălmăcit şi chiar blamat în Apus. Nu există nici măcar o lucrare în limba engleză care să ofere o imagine completă şi exactă a personalităţii şi a contribuţiilor lui Fotie.

Cartea de faţă, a pr. dr. Asterios Gerostergios din Biserica Ortodoxă Greacă din America, vine să împlinească lipsa unei astfel de lucrări, într-un stil clar, concis şi savant, părintele Gerostergios prezintă în cuprinsul a zece capitole originea lui Fotie, educaţia sa şi roadele acesteia, numirea în scaunul patriarhal al Constantinopolului, prima depunere şi exilul, al doilea episcopat, a doua depunere şi moartea, precum şi problema rolului pe care 1-a jucat în schisma dintre Biserica Ortodoxă Răsăriteană şi cea Apuseană. Susţinându-şi afirmaţiile cu un amplu aparat documentar, părintele Gerostergios reuşeşte să scoată în evidenţă caracterul creştin nobil al lui Fotie, puritatea vieţii sale, aspectele multiple ale importanţei lui şi caracterul nefondat al acuzaţiei că Fotie a fost cauza schismei dintre Răsărit şi Apus.

Părintele Gerostergios a mărit valoarea scrierii sale adăugând la sfârşit mai multe frumoase imnuri religioase extrase din slujba în cinstea Sf. Fotie. Acestea oferă o imagine vie a veneraţiei profunde pe care o au credincioşii ortodocşi faţă de acest ilustru Părinte al Bisericii.

Sf. Fotie cel Mare este o carte edificatoare, bogată în informaţii. Merită un public larg.

Constantine Cavarnos

Mulţumiri

Autorul doreşte să-şi exprime aprecierea şi profunda recunoştinţă faţă de următoarele persoane, pentru contribuţia lor la publicarea acestui volum:

Dr. Norman Brown, pentru că a citit prima versiune a manuscrisului, oferind sugestii valoroase;

Profesorului Constantine Cavarnos, de la Hel-lenic College, pentru că a citit întregul manuscris, aducând numeroase îmbunătăţiri în modul de exprimare. Sprijinul şi încurajarea dr. Cavarnos au fost deosebit de folositoare pentru tipărirea acestei cărţi;

Părintelui Artemios de la schitul „Sf. Sava" din Sfântul Munte Athos, pentru că ne-a trimis fotografia unei icoane a Sf. Fotie realizată în schitul lor; şi domnului Basil Bacos, student la Holy Cross Greek Orthodox School of Theology, pentru că a desenat icoana de pe coperta cărţii.

Autorul mulţumeşte de asemenea călduros pentru ajutorul financiar oferit în scopul publicării acestei lucrări domnului Christos Tsampouris; familiei Petrelis, în memoria lui John Petrelis şi a lui Eleni Petrelis; domnului Stavros Pappas, în memoria soacrei sale, Kleanthi Themistoklis.

Şi nu în ultimul rând, mulţumeşte editurii Cambridge University Press pentru permisiunea de a cita din cartea lui F. Dvornik, *The Photian Schism.*

Introducere

Veacul al IX-lea reprezintă una dintre cele mai zbuciumate perioade ale istoriei. De-a lungul acestui secol au avut loc evenimente importante, care au influenţat ulterior generaţii întregi, deschizându-se astfel o nouă eră în istoria omenirii. Curentele spirituale şi evoluţia gândirii umane din epoca medievală şi modernă îşi au rădăcinile în acest secol. Veacul al IX-lea constituie, prin urmare, o sursă de inspiraţie reală pentru oamenii spiritului.

După cum se ştie, prima jumătate a acestui secol era încă zguduită de controversa iconoclastă, întreaga lume cunoscută în acea vreme, Răsăritul şi Apusul deopotrivă, au luat parte la această luptă cu toate forţele lor spirituale. Curentele civilizatoare ale antichităţii clasice - elenistice, romane şi creştine - se întrepătrundeau cu altele provenite din Orient, fiecare dorindu-şi supravieţuirea şi supremaţia în viitor. Ca şi în primele secole de existenţă, creştinismul a intrat în conflict cu gândirea greacă, şi astfel au rezultat ereziile creştine, care au aruncat lumea creştină în dezordine pentru multă vreme. Deci şi în secolul al IX-lea (dar şi mai devreme, din 726 până în 843), se poate observa lupta creştinismului, asemenea celei din trecut, în timp ce pentru primele cinci sau şase secole punctele specifice ale acestei lupte au fost analizate în întregime, istoricii şi specialiştii ajungând la un acord aproape unanim, cauza marii dispute a spiritului din secolele al VIII-lea şi al IX-lea rămâne încă destul de obscură, existând o mulţime de controverse şi diferenţe de opinie printre specialişti. Astfel, unii susţin că disputa a avut un caracter hristologic, în timp ce alţii sunt de părere că ea are la bază redeşteptarea spiritului grec antic, care a renăscut după întunericul secolelor al Vl-lea şi al VII-lea. Alţii văd cauza acestui conflict în influenţa venită din Orient, în special din lumea islamică, dat fiind faptul că lupta a fost condusă şi continuată de împăraţi care proveneau din Orient (Leon al III-lea Isaurul, 717-774 etc.). Totuşi, ceea ce surprinde în mod special pe cei care studiază istoria acestei perioade, dar mai ales secolul al IX-lea, este înflorirea resimţită în toate planurile civilizaţiei, în timp ce în secolele al VI-lea şi al VII-lea spiritul uman s-a aflat mai degrabă în declin, observăm acum o redeşteptare bruscă ce a avut ca urmare naşterea unor strălucitoare realizări spirituale. Asistăm astfel la o înflorire a literelor, a artelor şi a ştiinţelor.

Când, în 843, iconodulii au triumfat în lupta finală împotriva iconoclaştilor, renaşterea spirituală care fusese iniţiată nu a stagnat. Dimpotrivă, victoria a devenit baza unor noi realizări. O forţă care a animat acea reînnoire spirituală a fost Sfântul Patriarh Fotie cel Mare.

Acest patriarh ecumenic şi sfânt al Răsăritului Ortodox a reprezentat un fenomen rar, rămânând o enigmă foarte greu de elucidat pentru generaţiile următoare, înzestrat cu multe daruri naturale şi cultivându-le în mod adecvat, Fotie a devenit cea mai importantă personalitate între contemporanii lui din Bizanţ, dând dovadă de o gândire creatoare inepuizabilă, ale cărei idei pot fi exploatate de generaţiile viitoare. Este important de observat aici că talentul lui ca erudit, dascăl, ierarh, misionar, diplomat şi om al bisericii nu este contestat sau minimalizat de nici un specialist important. Deşi există acest consens general asupra personalităţii lui Fotie, până de curând s-a manifestat un dezacord esenţial cu privire la caracterul, sfinţenia şi la aportul lui la unitatea creştină. Totuşi, recent, cercetările făcute asupra vieţii şi timpului lui Fotie au aruncat o lumină nouă asupra subiectului, ele parcurgând un drum lung în corectarea distorsiunilor şi a nedreptăţilor îndreptate asupra lui Fotie de istoricii occidentali din trecut.

Ca orice mare personalitate a istoriei deschizătoare de noi orizonturi, Fotie a devenit un simbol al controversei în vremea sa şi în epocile care au urmat, ajungând să fie considerat instigatorul şi părintele schismei dintre Biserica Răsăriteană şi cea Apuseană. Dar înainte de a prezenta opiniile specialiştilor din trecut şi contemporani, ca şi propriile noastre păreri despre responsabilitatea lui Fotie în privinţa schismei, trebuie să expunem aici o biografie destul de amănunţită a sa, tocmai fiindcă, plecând de la viaţa reală şi de la împrejurările acesteia, putem trage concluzii sănătoase şi valabile referitoare la adevărata lui personalitate.

CAPITOLUL I

Naşterea şi originea

Izvoarele existente nu ne dau informaţii precise cu privire la anul naşterii lui Fotie. în general, specialiştii consideră că Fotie s-a născut în anul 820, în Constantinopol[1]. Tatăl lui se numea Sergios, iar mama, Irina. Amândoi aparţineau celor mai de seamă familii din Bizanţ. Familia lui Fotie se înrudea cu familia imperială prin patricianul Sergios, fratele mamei lui Fotie, care s-a căsătorit cu Irina, sora împărătesei Teodora. Tatăl lui Fotie ocupa o poziţie foarte importantă în statul bizantin; el deţinea funcţia de *spatharios,* adică era ofiţer în garda imperială. Deoarece familia lui Fotie era de partea celor care susţineau icoanele, ea a fost persecutată de împăratul iconoclast Teofil (827-842)[2]. Astfel, găsim numele părinţilor lui în sinaxarul bizantin, ei fiind pomeniţi de Biserica Ortodoxă ca mărturisitori pe 13 mai[3], într-una din scrisorile sale, Fotie îşi descrie tatăl ca fiind un om viteaz, evlavios şi virtuos, spunând că se remarca „printr-o bogăţie a adevăratei slave, prin dreaptă credinţă... şi prin surghiun şi mucenicie”, în aceeaşi scrisoare el afirmă că mama lui îl iubea pe Dumnezeu şi virtutea[4] . Într-o altă scrisoare pe care i-a trimis-o fratelui său, Tarasie, cu scopul de a-1 consola pentru moartea fiicei acestuia, Fotie foloseşte din nou prilejul pentru a se referi la trecutul glorios şi strălucit al părinţilor, spunând:

„Nu trebuie să trădăm faptele slăvite de vitejie ale părinţilor noştri, pentru că ei au întâmpinat moartea nu precum o fac cei pe care îi ştim noi. Să fim cruţaţi de asemenea lucruri; aceşti înaintaşi au fost lămuriţi prin foc şi prin apă şi, deşi au fost ameninţaţi în acea vreme de surghiunul amar şi greu, fiind lipsiţi de orice prieteni şi rude, deşi au fost despărţiţi de toţi cei ce aduc mângâiere, le-au primit pe toate cu bucurie; şi au slăvit pe Dumnezeu, spre deosebire de cei care conduc cele omeneşti după mintea omenească[5].”

Pe lângă originea sa nobilă şi înrudirea cu familia imperială, Fotie se afla în relaţie cu clerul printr-o legătură morală foarte importantă, întrucât unchiul său Tarasie, patriarh al Constantinopolului (784-806), a prezidat Sinodul al VII-lea Ecumenic, întrunit la Niceea în 787, în cadrul căruia a fost condamnat iconoclasmul[6], în scrisoarea lui Fotie către un anume diacon Grigorie suntem informaţi de asemenea despre persecuţiile şi anatemele trimise de iconoclaşti asupra familiei sale şi a unchiului Tarasie: „Cu mulţi ani în urmă orice sinod eretic şi adunare a iconoclaştilor ne-a excomunicat; nu numai pe noi, dar şi pe tatăl şi pe unchiul nostru, mărturisitori ai lui Hristos şi mândria ierarhilor[7].”

CAPITOLUL II

Educaţia

Este foarte greu de stabilit pe baza izvoarelor care au fost împrejurările exacte ale educaţiei lui Fotie şi a fraţilor lui, Sergios şi Tarasie. Din acest motiv au fost exprimate mai multe opinii. După cum s-a menţionat, părinţii lui Fotie au

[1] K. Krumbacher, Geschichte der Byzantinischen Litteratur, München, 1891, p. 223.

[2] G. Beck, *Handbook of Church History,* editat de Hubert Jedin şi John Dolan, vol. 3, Herder and Herder, New York, 1967, p. 176; Migne, PG, vol. 102, col. 877C.

[3] H. Delehaye, *Acta Sanctorum Propylaeum Novembris,* Bruxelles, 1902, p. 682.

[4] I. Valettas, *Photiou Epistolai* („Scrisorile lui Fotie”), Londra, 1864, p. 145.

[5] Migne, PG, vol. 102, col. 972.

[6] G. Beck, *op. cit.,* p. 176.

[7] Migne, PG, vol. 102, col. 877C.

fost exilați din cauza poziției adoptate împotriva iconoclasmului. Copiii lor e posibil să fi rămas totuşi în Constantinopol, unde au primit o excelentă educație. Dar cine au fost profesorii lui Fotie? Cine a contribuit la educația lui remarcabilă? Unii specialişti afirmă că Fotie a fost un autodidact. A devenit un erudit remarcabil, un foarte subtil filosof şi un foarte profund teolog numai după studii particulare sistematice şi laborioase. Alții susțin că Fotie a fost instruit de celebrul filosof şi matematician Leon, arhiepiscopul Tesalonicului, când acesta s-a întors în Constantinopol şi şi-a reluat acolo activitatea de profesor, după ce fusese depus[1]. Oricum ar sta lucrurile, este cert că el a avut în tinerețe ocazia să-şi însuşească cunoştințe vaste şi să dobândească o cultură teologică, dar şi una profană.

Fotie şi-a dobândit cunoştințele numai din surse greceşti, pentru că nu cunoştea altă limbă. Literatura greacă i-a adus o asemenea mulțumire şi suficiență de sine, încât nu a mai învățat ebraica şi mai ales latina, care era atât de importantă în vremea lui[2]. Educația admirabilă şi desăvârşită a lui Fotie a devenit un fapt recunoscut de toți contemporanii săi. Prietenii şi duşmanii nu au ezitat să-şi exprime admirația față de ea. Biograful patriarhului Ignatie, Niceta de Paflagonia[3], unul dintre cei mai înverşunați duşmani ai lui Fotie, îl caracterizase, referindu-se la persoana şi educația sa, cu următoarele cuvinte:

„Fotie nu se trăgea din oameni josnici şi fără importanță, ci dintre cei nobili după trup, fiind un om eminent. Era respectat pentru înțelepciunea şi pentru cultura sa profană mai mult decât oricare altă persoană implicată în politică. Cunoştea gramatica şi poezia, retorica şi filosofia; de asemenea şi medicina, şi, în general, orice ştiință profană din vremea lui. Superioritatea lui intelectuală era de aşa natură, încât părea că-şi depăşeşte generația şi se întrece cu autoritățile antice[4]."

Este clar deci că admirația pentru cultura lui Fotie era împărtăşită deopotrivă de prietenii şi de duşmanii lui. După cum fiecare adolescent sau tânăr este însuflețit şi stăpânit de visuri şi dorințe legate de viitor, şi Fotie avea visurile lui. Dintr-o scrisoare trimisă patriarhilor orientali aflăm că era stăpânit de o puternică atracție pentru celibat şi că nu dorise niciodată să se facă preot: „Când eram tânăr, mi-am dorit foarte mult să trăiesc singur[5]." în alt loc sublima dorința lui juvenilă spunând că nu a vrut niciodată să fie amestecat în treburile lumeşti, „în copilărie am luat hotărârea să stau departe de probleme şi de zgomot şi să mă bucur de plăcerile paşnice ale vieții retrase[6]."

Suntem informați că în decursul secolului al IX-lea apăruse un conflict foarte puternic între cercurile platonice şi cele aristotelice din Bizanț. Acest lucru este o dovadă a agitației spirituale din acea vreme. Despre acest conflict între cercurile intelectuale din Imperiul Răsăritean ne informează Gheorghe Hamartolos, care, întrucât aparținea grupului platonic, afirma că Aristotel a fost un om obraznic şi zăpăcit etc[7]. Astfel de expresii ne permit să înțelegem cât de acut era acel conflict. Fotie aparținea grupării aristotelice[8]. Cu toate acestea, după cum remarcă istoricul grec Paparregopoulos, „din când în când Fotie era iluminat de strălucirea ideologiei platonice[9]."

---

[1] G. Ostrogorski, *History of the Byzantine State,* New Brunswick, New Jersey, 1957.
[2] K. Paparregopoulos, *Historia tou Hellenikou Ethnous* („Istoria poporului grec"), Atena, vol. 3, 1932, p. 285; K. Krumbacher, *op. cit.,* p. 224.
[3] Paflagonia - regiune în Anatolia antică situată pe malul Mării Negre şi mărginită la vest de Bitinia, la est de Pont şi la sud de Galatia - *n.tr.*
[4] Migne, *PG,* vol. 105, col. 509.
[5] I. Valettas, op. cit., p. 145.
[6] Migne, PG, vol. 102, col. 585B.
[7] Migne, *PG,* vol. 110, col. 128CD-129A.
[8] K. Krumbacher, *op. cit.,* p. 224.
[9] K. Paparregopoulos, *op. cit.,* p. 285.

CAPITOLUL III

Primele roade ale educației

Tânărul Fotie era lumina timpului său, şi nu se putea ca făclia lui să rămână îngrădită sau ascunsă. Trebuia să o aşeze în sfeşnic pentru a lumina peste ceilalți, înainte de a-şi dovedi erudiția filologică, filosofică şi teologică în Biserică, el a strălucit în politică. Astfel, în timpul domniei lui Mihail al IlI-lea, i s-au oferit posturi la curte, cărora le-a făcut cinste. Aceste funcții au fost de *protospatharios,* adică ofițer al gărzii imperiale, de *protoasecretes,* adică funcționar diplomatic, şi de senator[1], în anul 855, când era deja un politician imperial priceput şi inteligent, Fotie a fost trimis de conducere ca ambasador la arabi, în Bagdad[2]. Toate aceste demnități nu 1-au mulțumit însă. „Am fost obligat să primesc demnități politice şi responsabilități laice pe care împăratul mi le-a impus împotriva voinței mele[3].” Când a reuşit să se retragă şi să găsească timp pentru a studia şi a discuta cu cei care se aflau în căutarea adevărului, a simțit o nespusă bucurie. Mai târziu, când va deveni „un simbol al controversei[4]“, cu câtă nostalgie îşi va aminti viața paşnică şi liniştită, de studiu şi discuții savante cu prietenii săi cuLtivați...

În vremea lui Fotie, dinastia amoriană (820-867) progresistă, care guverna Imperiul Bizantin, a luat câteva măsuri pentru promovarea învățământului superior. Astfel, în timpul domniei lui Mihail al III-lea, experimentatul politician progresist Bardas s-a decis să reorganizeze şcoala superioară imperială din Constantinopol[5]. Palatul Magnaura a fost ales ca loc potrivit pentru această şcoală. După relatările istoricului Vasiliev:

> „Programul de studiu consta în şapte arte principale, introduse încă din vremurile păgâne şi adoptate mai târziu de şcolile bizantine şi vest-europene. Ele sunt numite de obicei «cele şapte arte liberale» (septem artes generales) şi sunt împărțite în două grupe: *trivium,* adică gramatica, retorica şi dialectica, şi *quadrivium,* adică aritmetica, geometria, astronomia şi muzica, în această şcoală se studiau de asemenea filosofia şi autorii clasici ai antichității[6].”

Pentru a atrage aici mai mulți studenți şi pentru a face din educație un bun comun atât pentru cei bogați, cât şi pentru cei săraci, abilul Bardas a scutit toți studenții de orice povară bănească. Toate necesitățile financiare ale şcolii, ca şi plata salariului profesorilor, au fost asumate de conducere, în timpul lui Bardas şi mai târziu, când administrarea a fost preluată de puternica dinastie macedoneană (867-1056), această instituție de învățământ superior a devenit centrul, inima intelectuală a imperiului. Orice produs deosebit şi grandios al spiritului apărut în această perioadă în Răsărit a fost creația celebrei şcoli[7]. Cu ani în urmă, Fotie fusese numit deja profesor de filosofie la această şcoală de ministrul împărătesei Teodora, Teoctist[8]. Acum, în vremea reorganizării învățământului şi a luptei împotriva inculturii, Fotie nu putea rămâne deoparte. Şi, după cum remarcă Vasiliev, în acest moment Fotie:

> „a devenit principala forță în mişcarea intelectuală şi literară din a doua jumătate a secolului al IX-lea. Dăruit cu o puternică dragoste pentru cunoaştere şi excelent educat, el şi-a

---

[1] Romily Jenkins, *Byzantium,* New York, 1966, p. 169; Enno Franzius, *History of the Byzatine Empire,* New York, 1967; K. Paparregopoulos, *op. cit,* p. 286.
[2] F. Dvornik, „Photius”, în *New Catholic Encyclopedia,* Washington D.C., vol. 11, col. 326.
[3] I. Valettas, *op. cit.,* p. 145.
[4] Luca *2,* 34.
[5] G. Ostrogorski, *op. cit,* p. 198.
[6] A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire,* Madison, 1952, p. 296; cf. F. Fuch, *Die hohern Schulen von Konstantinopel in Mittelalter,* Leipzig şi Berlin, 1926, p. 18.
[7] A. A. Vasiliev, *op. cit.,* p. 196.
[8] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 326.

dedicat mai târziu întreaga atenție și energie instruirii altora. Educația lui fiind multilaterală, avea cunoștințe vaste nu numai în domeniul teologiei, dar și în cel al gramaticii, filosofiei, științelor naturale, dreptului și medicinei. A adunat în jurul său un grup de oameni care se străduiau să-și îmbogățească cunoștințele[1]."

Informații despre activitatea profesională a lui Fotie aflăm de la Fotie însuși, care scria că s-a alăturat „celor care se străduiau să se instruiască în științele matematice și celor care încercau să cerceteze adevărul prin metode raționale, celor care încercau să conducă mintea spre evlavie prin Cuvântul dumnezeiesc... Aceasta era atmosfera la mine acasă"[2]. Ca rod al colaborării cu acel cerc științific de prieteni a apărut lucrarea lui de început, *Bibliotheke*[3] sau *Myriobiblos*[4]. Împreună cu studenții săi, Fotie a analizat și a evaluat fiecare tip de operă literară. Din această lucrare gigantică aflăm despre interesele științifice ale lui Fotie și ale studenților săi. Astfel, în *Bibliotheke* se găsesc multe opere aparținând lumii păgâne și celei creștine; acestea sunt analizate critic, iar conținutul lor se păstrează sub formă de rezumat. Importanța lucrării este extrem de mare, întrucât ea conține informații valoroase despre numeroase opere ale antichității pierdute, din nefericire, între timp[5]. Dispariția atâtor opere literare, păstrate în lucrarea lui Fotie numai sub formă de rezumat, se poate datora în mare măsură faptului că pentru transcrierea manuscriselor a început să se folosească în acel timp noua scriere cursivă, cunoscută sub numele de minuscula cu formă îngrijită[6], în timp ce mai vechea formă uncială a literelor mari, cunoscută ca scrierea cu majusculă, a fost treptat abandonată, și, împreună cu ea, multe din manuscrisele mai vechi[7].

O altă lucrare scrisă de tânărul Fotie este lexiconul *Lexeon Synagoge,* Fotie dorea să ofere o lucrare care să răspundă nevoii acute de dicționare.

Această operă a devenit un ajutor excepțional pentru tinerii lui studenți. Poate că lexiconul a fost scris chiar de studenți, sub îndrumarea lui Fotie[8].

Celebritatea lui Fotie ca mare profesor și îndrumător intelectual nu era limitată numai la statul bizantin. Aflăm de la Nicolae Misticul, unul dintre studenții săi, mai târziu patriarh al Constantinopolului, că faima și sfera de influență a lui Fotie se întindeau până în lumea islamică, într-o epistolă trimisă de Nicolae fiului și succesorului emirului din Creta, el descrie prietenia dintre Fotie și bătrânul emir spunând că Fotie „cunoștea bine că, deși religiile diferite constituie un obstacol, înțelepciunea, blândețea și celelalte calități care împodobesc și înnobilează firea umană atrag afecțiunea celor care iubesc lucrurile cinstite; prin urmare, în ciuda credințelor diferite, el îl iubea pe tatăl tău, care era înzestrat cu aceste calități"[9].

Inima și mintea lui Fotie erau atât de largi și de cuprinzătoare, încât nu numai prietenii și dușmanii de aceeași religie, dar chiar și necreștinii găseau la el prietenie și înțelegere.

---

[1] A. A. Vasiliev, *op. cit.,* p. 296.
[2] Migne, PG, vol. 102, col. 597C.
[3] *Biblioteca* - n.tr.
[4] Migne, PG, vol. 103, col. 41-1588, și vol. 104, col. 9-356.
[5] A. A. Vasiliev, *op. cit.,* p. 29 ș.u.; K. Krumbacher, *op. cit.,* p. 225 ș.u.
[6] Minuscula carolingiană - n.tr.
[7] N. Tomadakes, „Photios" în *Threskeutike kai Ethike Enkyklopaideia* („Enciclopedie de religie și morală"), vol. 12, col. 23.
[8] K. Krumbacher, *op. cit.,* p. 227 ș.u.
[9] Migne, PG, vol. 111, col. 37; A. A. Vasiliev, *op. cit.,* p. 297, și B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire,* Londra, 1912, vol. 3, p. 439.

CAPITOLUL IV

Contextul ecleziastic şi politic din vremea lui Fotie

Evenimente neaşteptate au venit să tulbure exemplara şi mult îndrăgita activitate profesională a lui Fotie. Chiar personalitatea lui Fotie, general recunoscută, iubită şi deosebit de respectată, a devenit centrul disputei.

După moartea lui Teofil (842), tronul imperial a revenit fiului său în vârstă de şase ani, Mihail al III-lea (847-867). Mama lui, Teodora, a condus statul până când Mihail a împlinit vârsta potrivită. După moartea lui Teofil, gruparea iconoclastă şi-a pierdut influenţa, pentru simplul motiv că Teodora a urmat politica cinstirii icoanelor. Colaboratorii apropiaţi ai Teodorei erau fraţii ei Bardas şi Petronas, unchiul Sergios Nicetiates şi, cel mai important şi mai vrednic de încredere dintre toţi, Teoctist, care deţinea înaltul rang de *logothete* al tronului. Deşi toţi colaboratorii Teodorei proveneau din răsărit (Paflagonia), ei au urmat o politică diferită de a predecesorilor. Au cinstit icoanele[1].

Prima îndatorire a stăpânirii era soluţionarea problemelor Bisericii - restabilirea păcii în stat. Astfel, prin depunerea patriarhului iconoclast Ioan Grammaticos şi ridicarea în scaunul patriarhal a unui iconodul, Metodie, schimbarea politicii conducerii a devenit clară[2]. Apoi, prin convocarea unui Sfânt Sinod şi prin restaurarea icoanelor, a fost desăvârşită victoria grupării iconodule, care reprezenta majoritatea clerului şi a populaţiei (843). Acest eveniment a avut o influenţă atât de puternică asupra Bisericii şi a populaţiei, încât s-a rânduit ca de atunci să fie sărbătorit în fiecare an, ca biruinţă a Ortodoxiei împotriva tuturor potrivnicilor ei, în prima duminică din Postul Paştelui.

În ciuda acestui fapt, adică a victoriei grupării iconodulilor, pacea dorită nu s-a coborât în Biserică şi în stat în vremurile ce au urmat. După câţiva ani, Teoctist, cea mai importantă personalitate a imperiului, a fost demis prin intrigile lui Bardas. Puterea economică a statului, renaşterea spirituală care adusese linişte Bisericii şi statului se datorau în foarte mare măsură acestei puternice şi sensibile personalităţi politice. Colaborarea dintre Teodora, Teoctist şi patriarhul Metodic, care a dat atâtea roade pe toate planurile, era distrusă acum de Bardas[3].

În Biserică, şi mai ales în grupările monastice, se crease o atmosferă de nemulţumire faţă de guvernarea Teodorei, în ciuda victoriei grupării iconodulilor. Această atmosferă s-a dezvoltat probabil din cauza repulsiei multor călugări, a aşa-nu-miţilor „zeloţi”, faţă de renaşterea culturii profane şi faţă de politica liberală tolerantă a conducerii cu privire la iconoclaşti, care nu erau persecutaţi. Din această pricină, patriarhul Metodic îi excomunicase pe călugării din mănăstirea Stu-dion, deşi era adept al cinstirii imaginilor sfinte. După moartea lui Metodie, în iunie 847, Teodora 1-a ajutat pe Ignatie să urce pe scaunul patriarhal. Noul patriarh era un apropiat al grupărilor monahale. Ignatie, care avea să fie cel mai mare adversar al lui Fotie, provenea şi el dintr-o familie aristocrată. Era fiul împăratului precedent, Mihail Rangabe, şi al Procopiei, fiică a împăratului Nichifor I. După demiterea tatălui său, Ignatie a fost castrat împotriva voinţei lui, devenind călugăr. Era un om foarte evlavios, un călugăr cu viaţă strictă şi cu o fire puternică. Ca monah, îi iubea, fără îndoială, pe monahi, fiind la rându-i, iubit de aceştia. Din moment ce călugării erau vigilenţii apărători ai tradiţiei, pretinzând să dirijeze toate acţiunile patriarhilor, respingând orice „iconomie”, Ignatie a urmat şi el această linie. A respectat tradiţia şi nu a vrut să se abată câtuşi de puţin de la canoanele Bisericii[4]. Evident, ocuparea scaunului patriarhal de către un astfel de om nu a mulţumit gruparea liberală, dar

---

[1] G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 195.
[2] *Ibid.;* K. Paparregopoulos, *op. cit.,* p. 278 ş.u.; G. Beck, *op. cit.,* p. 175
[3] G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 195-196.
[4] Romily Jenkins, *op. cit.,* p. 169; K. Paparregopoulos, *op. cit.,* p. 281

mai ales pe fratele Teodorei, Bardas. El îl eliminase din administraţie pe Teoctist, politicianul capabil. Nu putea împiedica însă acest lucru (numirea lui Ignatie - n.tr.), din cauza Teodorei, care îl sprijinea pe Ignatie. Ruptura dintre conducere şi Ignatie a venit repede. Din anul 855 Bardas a devenit cel mai apropiat colaborator al Teodorei, în 857 el a ajuns principalul reglementator al treburilor politice. Din pricina uneltirilor lui, Teodora a fost silită să renunţe la tron. Ea i-a lăsat tronul fiului Mihail (842-867), care i-a încredinţat totul unchiului său, Bardas. Teodora şi fiicele ei au fost închise într-o mănăstire şi Bardas a încercat să-1 determine pe patriarhul Ignatie să le tundă în monahism. Pentru că asemenea acţiune era împotriva canoanelor Bisericii, Ignatie a refuzat să o ducă la îndeplinire. Aceasta a fost prima ruptură oficială dintre Ignatie şi Bardas. Printre oameni circulau de asemenea zvonuri că Bardas nu ducea o viaţă morală, întrucât locuia împreună cu văduva fiului său. Ignatie a dat crezare acestor zvonuri şi, când Bardas a venit la Biserică să primească Sfânta împărtăşanie, Ignatie a refuzat să i-o acorde. Purtarea patriarhului 1-a iritat teribil pe Bardas, care, în consecinţă, a hotărât depunerea lui Ignatie[1].

În acest timp, în Constantinopol trăia un episcop pe nume Grigorie Asbestas, refugiat din Siracuza. Prin activitatea lui, prin talentul oratoric şi dorinţa de renaştere spirituală, aproape că a devenit conducătorul grupării liberale şi progresiste din Constantinopol. După moartea lui Metodie (847), fusese propus pentru scaunul patriarhal; se aştepta numirea lui. Se spune că din cauza intervenţiei Teodorei a fost preferat Ignatie. Purtarea lui Grigorie faţă de Ignatie a fost exemplară. Deşi nu fusese înscăunat ca patriarh, el a dorit să participe la fericitul eveniment al hirotonirii lui Ignatie. Totuşi, Ignatie nu a primit să oficieze Sf. Liturghie împreună cu el. Plin de indignare, Grigorie a aruncat la pământ lumânarea pe care o avea în mână şi, ieşind afară din biserică, a spus că Biserica a dobândit în persoana lui Ignatie un lup, nu un păstor spiritual. Motivul gestului lui Ignatie era următorul: pe când se afla în Siracuza, Grigorie încălcase canoanele, întrucât hirotonise un cleric ce aparţinea Bisericii de Constantinopol ca episcop în Sicilia, fără a avea permisiunea Bisericii Constantinopolului. în perioada 848-854 Ignatie a convocat un sinod şi 1-a excomunicat pe Grigorie. Hotărârea a fost confirmată de guvernul Teodorei. Prin acest eveniment s-a accentuat opoziţia lui Ignatie. în plus, ura „zeloţilor” faţă de Grigorie şi de prietenii lui liberali crescuse[2].

Fotie nu a luat parte la nici unul dintre aceste evenimente. Cu siguranţă, faptele imorale ale lui Bardas pentru a acapara toată puterea în propriile mâini, ca şi acţiunile forţate şi iresponsabile ale patriarhului Ignatie îi erau familiare şi, desigur, trebuie să-i fi stârnit amărăciune. A rămas însă neutru. A păstrat tăcerea studiind, predând şi scriind. Din cauza acestor împrejurări, dar mai ales din cauza inflexibilităţii şi a severităţii lui Ignatie şi a absolutismului lui Bardas, s-a creat o situaţie în care cooperarea dintre Biserică şi stat a devenit imposibilă[3]. Din ordinul lui Bardas, Ignatie a fost arestat şi exilat pe Insula Terebinthos (octombrie 858). Fusese acuzat de trădare. Totuşi, conform canoanelor Bisericii, acest act al lui Bardas nu era valabil, pentru că Ignatie nu fusese condamnat de un sinod. Prin urmare, el a fost considerat în continuare patriarhul legitim. Bardas nu a scăpat astfel de dificultăţi. După depunerea lui Ignatie, situaţia din Constantinopol a devenit foarte neclară. Conform istoricului George Beck, e posibil ca lucrurile să se fi petrecut după cum urmează:

„Ignatie era dispus să demisioneze cu anumite condiţii. El a declarat că era de acord cu o nouă numire, cu condiţia ca patriarhul ales să promită că va recunoaşte legitimitatea lui Ignatie ca patriarh, că va păstra comuniunea cu el şi va respecta măsurile luate de el ca patriarh. Cu alte cuvinte, era pregătit să recunoască un succesor care aparţinea mai mult sau mai puţin deschis grupării monahale. Căutarea unui candidat nu era o problemă simplă, dar în cele din urmă s-a ajuns la un compromis şi decizia a căzut asupra lui Fotie[4].”

---

[1] G. Beck, *op. cit.,* p. 175-176; B. Stephanides, *Ekklesiastike Historia* („Istoria Bisericii”), Atena, 1948, p. 318 ş.u.
[2] F. Dvornik, *The Photian Schism,* Cambridge, 1948, p. 18 ş.u.; B. Stephanides, *op. cit.,* p.320.
[3] G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 199.
[4] G. Beck, *op. cit.,* p. 200.

CAPITOLUL V

Numirea în scaunul patriarhal al Constantinopolului

Indiferent cum s-au desfăşurat lucrurile, rămâne cert faptul că Bardas a făcut un mare rău Bisericii prin depunerea lui Ignatie. Astfel, din cauza marii nedreptăţi comise asupra lui, a onestităţii caracterului şi a puterii lui Ignatie, venirea la putere a unei asemenea personalităţi făcea foarte dificilă reconcilierea părţilor în conflict şi înlăturarea crizei iminente. Abilul Bardas a găsit însă soluţia. Şi a găsit o asemenea soluţie, încât binele a provenit din răul pe care îl săvârşise. El le-a recomandat episcopilor pe profesorul Fotie. Privirile tuturor s-au întors atunci asupra eruditului Fotie, care rămăsese neutru în timpul evenimentelor petrecute. Cu siguranţă, numai Fotie putea să calmeze spiritele şi să aducă pacea. Martiriul din trecutul familiei, legătura cu patriarhul Tarasie, cel ce prezidase al VII-lea Sinod Ecumenic, înrudirea cu împărăteasa Teodora, care fusese înlăturată de la putere, funcţia deţinută la palat şi încredinţată nu de Bardas, ci de ministrul depus Teoctist, precum şi faima lui de om virtuos şi înţelept au reprezentat motivaţia pentru care duşmanii lui Bardas, episcopii ignatieni, au fost de acord cu alegerea lui Fotie. Astfel, în sinodul întrunit a triumfat acordul aproape unanim: toţi s-au decis să îl aleagă pe Fotie. Chiar cei mai fideli cinci prieteni ai lui Ignatie, după anumite garanţii oferite de Fotie cu privire la Ignatie, au recunoscut alegerea lui Fotie şi 1-au acceptat ca patriarh legitim[1].

Până în acest moment, Fotie nu se gândise niciodată să-şi părăsească studiile şi celelalte îndatoriri pentru a intra în cler. în prima scrisoare trimisă papei Nicolae I, scria, printre altele, cele ce urmează:

> „Nu am fost niciodată atât de îndrăzneţ încât să aspir la demnitatea preoţească... Dar m-am trezit atacat din toate părţile de cler şi de adunarea episcopilor şi a mitropoliţilor şi mai ales de împărat, care, lucrând în înţelegere cu adunarea, nu mi-a lăsat nici un răgaz. Adunarea clericilor era mare şi rugăminţile mele nu au putut fi auzite de mulţi dintre ei. Cei care le-au auzit nu le-au luat în seamă; nu aveau decât un singur scop, luaseră o hotărâre fermă - aceea de a-mi impune să fiu episcop împotriva voinţei mele... Fiindu-mi luată şansa de a-mi exprima rugămintea, am izbucnit în lacrimi, întristarea care părea un nor în sufletul meu şi care mă umplea de nelinişte şi întuneric a izbucnit dintr-o dată într-un torent de lacrimi ce se revărsau din ochii mei... Cei care mi-au bruscat astfel simţirea nu mi-au dat pace până nu au obţinut ceea ce au dorit, împotriva voinţei mele..."[2]

În celebra sa a doua scrisoare către Nicolae, nota de asemenea:

> „Împotriva voinţei noastre am fost puşi sub acest jug. De aceea, aveţi mai degrabă milă faţă de noi decât să ne certaţi. Am fost forţaţi... am fost reţinuţi în pofida voii noastre, am fost supravegheaţi îndeaproape, înconjuraţi cu is-cozi, ca răufăcătorii. Am primit voturi împotriva voinţei noastre, am fost făcuţi episcopi în ciuda lacrimilor noastre, a protestelor, a simţămintelor, a deznădejdii noastre. Toţi o ştiu; fiindcă aceste lucruri nu s-au făcut în taină, iar violenţa extremă la care am fost supuşi a fost publică încât este cunoscută tuturor... Am

[1] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 48: „După ce am analizat toate relatările importante despre atitudinea lui Ignatie după începerea detenţiei sale, putem concluziona în deplină siguranţă că Ignatie nu a fost depus cu forţa, ci a abdicat pentru a preveni complicaţii mai grave. Este adevărat, abdicarea a avut loc la solicitarea noului regim, dar a fost recunoscută ca valabilă şi canonică de toţi membrii înaltului cler adunaţi la Constantinopol, inclusiv de cei mai fideli susţinători ai lui Ignatie. însuşi Ignatie le-a cerut adepţilor lui să accepte situaţia şi să treacă la alegerea noului patriarh." De asemenea, la p. 53: „O astfel de încheiere s-a datorat înţelepciunii lui Ignatie de a demisiona şi de a-şi sacrifica în acest fel interesele personale intereselor Bisericii şi spiritului conciliant al noului patriarh şi disponibilităţii acestuia de a face concesii."

[2] Migne, PG, vol. 102, col. 585 ş.u.

pierdut o viață dulce şi liniştită. Am pierdut gloria... Am pierdut prețiosul timp liber, legăturile atât de curate şi de încântătoare cu prietenii, acele legături din care supărarea, prefăcătoria şi învinuirile erau excluse. Atunci nimeni nu mă ura; şi... eu nu am acuzat şi nu am urât pe nimeni, nici acasă, nici în străinătate. Nu am făcut niciodată pe nimeni să sufere astfel încât să culeg insulte din pricina aceasta, în afară de acele situații primejdioase în care am ajuns pentru cauza religioasă. Şi nimeni nu m-a ofensat atât de grav încât să mă determine să îl insult. Toți erau buni cu mine."[1]

Din cele spuse de Fotie se poate trage concluzia că alegerea lui a devenit inevitabilă în împrejurările date, că a fost forțat de conducere şi de episcopi să primească demnitatea de patriarh; în cele din urmă, a dat ascultare rugăminților clerului, ale populației şi conducerii, acceptând să fie hirotonit[2]. Faptul că era mirean nu constituia un obstacol în Biserica Răsăriteană. Exemplul patriarhilor Nectarie (381-397), Pavel (686-693), Tarasie (784-806) şi Nichifor (806-815) etc., care, fiind mireni, au primit cea mai înaltă demnitate episcopală, era viu în memoria Bisericii[3]. Astfel, în şase zile Fotie a primit toate învestiturile bisericeşti. Pe 20 decembrie, în anul 857, a devenit monah; ziua următoare citeț; următoarea ipodiacon şi deci diacon; apoi preot, iar în ziua de Crăciun a fost hirotonit episcop. Fotie a fost hirotonit episcop de Grigorie Asbestas (despre care am vorbit mai înainte) şi de doi episcopi ignatieni[4]. Despre ceea ce a simțit înaintea şi în timpul hirotonirii, Fotie spune următoarele:

> „Niciodată nu am aspirat la acest rang. Cei mai mulți dintre frații noştri de acum şi dintre confrații clerici, dacă nu toți, ştiu asta bine... Cu multe lacrimi şi mereu amânând am ajuns în această treaptă episcopală, şi asta pentru că, pe de o parte, suveranul din vremea aceea şi miniştrii lui, iar pe de alta, episcopii şi preoții mi-au înfățişat necesitatea necruțătoare, în timp ce eu nu înțelegeam lucrurile care se petreceau. Aşadar, printr-un vot obişnuit şi prin decizii scrise tipice, care întăreau hotărârea imperială şi aprobau cererea, m-au predat gardei ce mă supraveghease. Iar apoi, din acel loc, împotriva voinței mele m-au ridicat la această treaptă."[5]

O dată cu ridicarea lui Fotie la rangul de episcop al Constantinopolului a început o nouă perioadă nu numai pentru Biserica Răsăriteană, dar şi pentru viitorul creştinismului în general. „Pentru Biserică", spune istoricul Ostrogorski, „acest eveniment a marcat începutul unei perioade de prefaceri, poate cea mai frământată din istoria Bisericii Bizantine. Fotie era cel mai distins gânditor, cel mai eminent politician şi cel mai abil diplomat care a deținut vreodată demnitatea de patriarh al Constantinopolului."[6]

Într-adevăr, în timpul episcopatului lui Fotie, Biserica a fost preaslăvită, dar şi tulburată de câteva conflicte. Pe acestea cu siguranță nu le-a provocat Fotie însuşi, după cum vom vedea în capitolul următor.

---

[1] *Ibid.,* col. 593 ş.u.

[2] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 50: „Sinodul a prezentat un candidat neutru, pe *protoasecretes* Fotie, chiar omul pe care împăratul şi Bardas îl aveau în minte de la început. Alegerea, în afara faptului că îi producea conducerii o anumită satisfacție, a atras de partea ei toți episcopii prezenți, cu excepția a cinci. Mitrofan şi, fără îndoială, Stelian au fost cei mai refractari. De ce majoritatea episcopilor ignatieni s-au alăturat lui Fotie? În primul rând pentru că era un om nou, şi cu toate că era simpatizant al grupării moderate, evident nu se număra printre membrii ei cei mai devotați. Ortodoxia lui nu putea fi pusă la îndoială din moment ce fusese persecutat de iconoclaşti; în plus, se înrudea cu Teodora."

[3] B. Stephanides, *op. cit.,* p. 319.

[4] *Ibid.,* p. 320; F. Dvornik, *op. cit.,* p. 52: „Faptul că episcopii din grupul ignatian au luat parte la hirotonirea lui Fotie este în general omis de ignatieni." Cf. G. Kremos, *Historia tou Schismatos ton dyo Ekklesion, Hellenikes kai Romaikes* („Istoria schismei dintre cele două Biserici, Greacă şi Romană"), Atena, 1905, vol. 2, p. 148 ş.u.

[5] Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio,* vol. *17A,* col. 421.

[6] G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 199.

CAPITOLUL VI

Primul episcopat

Rana pe care insolentul Bardas a deschis-o în trupul Bisericii nu s-a vindecat uşor. în ciuda alegerii celui mai bun om din Bizanţ, Fotie, în scaunul episcopal al capitalei, în ciuda liniştii aparente, criza nu trecuse. Ignatie observa evenimentele în tăcere. Când adepţii lui, episcopi şi călugări, au cerut ca patriarhul nou numit să nu-şi exprime părerile proprii, ci să fie doar un organ executiv al episcopului depus Ignatie[1] şi al lor, şi când au văzut reacţia venită mai ales de la palat, s-au răzgândit. La două luni după hirotonirea lui Fotie, episcopii ignatieni extremişti s-au adunat în biserica Sf. Irina. L-au proclamat ca patriarh legitim pe Ignatie şi au renunţat la supunerea faţă de Fotie, privându-1 de dreptul de a sluji ca episcop (859)[2]. Situaţia era extrem de gravă. Deşi în trecut mulţi episcopi distinşi şi personalităţi importante din Constantinopol îi ceruseră lui Ignatie să-şi înainteze demisia pentru ca dificila problemă canonică a alegerii lui Fotie să poată fi rezolvată, Ignatie a refuzat categoric. Sunt numeroşi specialişti care acceptă ipoteza că Ignatie a demisionat[3], dar mulţi alţii au păreri diferite[4], în orice caz, problema dificil de explicat pentru specialişti este schimbarea bruscă a episcopilor ignatieni. Profesorul Dvornik este de părere că „motivul acestei acţiuni îl putea constitui interpretarea diferită a caracterului garanţiilor date de Fotie celor cinci conducători ai grupului ignatian”[5]. Cu siguranţă, toate aceste evenimente îi erau cunoscute lui Ignatie şi aveau aprobarea lui. Ignatie nu putea îngădui nedreptatea care i se făcuse. Nu avea puterea spirituală pentru a urma exemplul Sf. Ioan Gură de Aur. Astfel, prin modul lui de a acţiona, a contribuit la deteriorarea situaţiei. Când s-a văzut în faţa unei asemenea revolte a episcopilor ignatieni, Fotie a fost nevoit să ia măsurile necesare. Acum putem găsi justificarea reacţiilor lui Fotie şi refuzul lui de a accepta rangul de patriarh. El prevăzuse evenimentele viitoare, de aceea respinsese insistent numirea. Din acest moment viaţa lui Fotie va fi o nesfârşită luptă. El a convocat un sinod care s-a întrunit mai întâi în biserica Sfinţii Apostoli (859)[6] iar apoi în biserica palatului Vlaherne. La cererea lui Bardas şi pentru a pune capăt problemei privind demisia lui Ignatie, sinodul a hotărât că numirea lui Ignatie nu era legală, întrucât nu fusese ales de un sinod, ci numit de împărăteasa Teodora. Prin urmare, întregul episcopat al lui Ignatie era ilegal. Bineînţeles, episcopii ignatieni, călugării şi populaţia aflată sub influenţa călugărilor au protestat împotriva sinodului fotian. în acel moment Bardas şi-a scos la iveală toată furia faţă de protestatari[7]. Fotie a protestat în mod repetat împotriva cruzimii lui Bardas faţă de cler şi de populaţie. A întâlnit însă ostilitate în ambele părţi. Lui Bardas îi reuşise deja ceea ce voia să realizeze, şi anume să îndrepte ura ignatienilor împotriva altei persoane. Astfel, împinşi de situaţia şi de atmosfera creată, ignatienii nu luptau împotriva lui Bardas, ci împotriva Bisericii însăşi. Plin de indignare faţă de violenţa lui Bardas, şi luând decizia de a părăsi scaunul episcopal dacă situaţia avea să se menţină aceeaşi, Fotie i-a scris în acel moment lui Bardas:

„Am ştiut foarte bine, chiar înainte de experienţa episcopatului, că nu sunt vrednic de demnitatea episcopală sau de munca pastorală. De aceea eram neliniştit, căci m-au silit şi m-au adus cu forţa la această treaptă arhierească. De m-ar fi răpit moartea înainte de a fi fost ales... Eram mâhnit

---

[1] K. Paparregopoulos, *op. cit.,* p. 291 ş.u.
[2] G. Beck, *op. cit.,* p. 177.
[3] Vezi nota l de la capitolul V.
[4] J. Hergenrother, *Photius,* 1867, vol. l, p. 400 ş.u.
[5] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 327.
[6] G. Beck, *op, cit.,* p. 177; V. Grummel, *Les Regestes des actes du patriarcat de Constantinople,* Rase. 1-3, Kadikoy, 1932-47, nr. 459.
[7] B. Stephanides, *op. cit.,* p. 320; K. Paparregopoulos, *op. cit.,* p. 292.

amarnic din această pricină. Am plâns... Eram indignat, am făcut orice în afară de a mă învoi cu ei, cei care m-au ales şi m-au forţat; şi i-am implorat să ia de la mine această cupă plină cu multe şi felurite griji şi ispite. Acum, după aceste întâmplări, chiar cele petrecute mă învaţă şi îmi mustră nevrednicia. Şi frică nu am pentru ceea ce s-a petrecut deja; şi suspin, şi sunt uluit de cele ce au venit deja asupra mea. Pentru că atunci când văd preoţi, oricine ar fi ei, suferind cu toţii laolaltă pentru o greşeală, fiind bătuţi, confiscându-li-se averea şi pătimind umilinţe, smulgându-li-se limba (Izbăveşte-ne, o, Doamne, de păcatele noastre!), cum aş putea să nu-i numesc mai fericiţi decât mine pe cei care au murit? Cum aş putea să nu văd în povara pe care au pus-o asupra mea o mustrare pentru păcatele mele?"

Şi după ce protestează împotriva altor violenţe săvârşite de Bardas, Fotie îşi încheie scrisoarea:

> „Aceste lucruri vi le-am scris cu lacrimi însângerate, în ce vă priveşte, aceasta este, aşadar, ultima scrisoare pe care o veţi primi de la mine. Scriu aceste lucruri avându-L martor pe Dumnezeu. Dacă în ciuda rugăminţilor mele aveţi intenţia de a mă ignora..., nici nu o să vă mai scriu, nici nu o să vă mai împovărez; voi renunţa la episcopie şi voi plânge pentru păcatele mele."[1]

Aceste rânduri ale lui Fotie ne permit să apreciem just evlavia sa faţă de Dumnezeu, blândeţea inimii mişcate de suferinţa duşmanilor, dar şi altruismul care 1-a făcut să-şi pună viaţa în pericol înfruntându-1 pe iritabilul, atotputernicul şi crudul Bardas. După protestul lui Fotie persecuţiile nu au încetat cu totul, dar prin acţiunile sale au fost cel puţin îmblânzite. La cererea lui Fotie, i s-a permis lui Ignatie, care fusese mutat din Insula Terebinthos în Insula Mitilene, să se întoarcă la Constantinopol, iar averea i-a fost înapoiată, încă o dată s-au făcut eforturi pentru a-1 convinge să-1 recunoască pe Fotie ca succesorul lui legitim, dar a fost în zadar. Ignatie nu s-a lăsat convins. Problema cerea deci o rezolvare mai complexă şi mai eficientă.

Conducerea împreună cu Fotie au decis aşadar convocarea unui nou sinod, pentru ca recunoaşterea lui Fotie să poată ieşi triumfătoare şi, astfel, să-şi poată exercita fără piedici slujirea episcopală. Pentru ca hotărârile sinodului să aibă mai multă valoare s-a hotărât invitarea patriarhilor răsăriteni (din Alexandria, Antiohia şi Ierusalim) şi a patriarhului Apusului, papa Nicolae I[2], în scrisoarea de instalare adresată patriarhilor răsăriteni şi papei, Fotie relata evenimentele care au avut loc la Constantinopol şi accentua mai ales faptul că a acceptat să fie ales şi ridicat la rangul de patriarh sub mari presiuni[3]. Din cauza conflictelor din Constantinopol, Fotie nu i-a putut trimie o astfel de scrisoare papei Nicolae I mai înainte de anul 860. în acelaşi timp, se urmărea indirect participarea unor reprezentanţi ai Bisericii Apusene la sinodul convocat la Constantinopol. Acest sinod trebuia să rezolve problemele cu privire la Fotie şi la Ignatie şi să ia în discuţie, de asemenea, subiectul noii condamnări a iconoclasmului şi a altor erezii recente. Scrisoarea împăratului Mihail al III-lea către papă conţinea şi ea aceleaşi menţiuni. Nicolae I era un om ambiţios şi însetat de putere, având drept scop al vieţii extinderea autorităţii Bisericii Romei peste întreaga lume[4]. Istoricul romano-catolic contemporan cu noi, F. Dvornik, consideră că Nicolae I:

[1] Migne, *PG,* vol. 102, col. 624CD, 625AB.
[2] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 70-90.
[3] Migne, PG, vol. 102, col. 585-593.
[4] Conform lui F. Heiler, „keiner jener Papste hat den Römischen Primatsunspruch 'in so stolzer und überragender Sprach' und mit so 'formaler Volendung und Präzision' ausgesprochen wie Nikolaus I." Astfel, „durch Nikolaus I wurde das romische Papstum tatsăchlich zum Weltimperium, zur 'pontifikalen Theokratie'". Nicolae „totius mundi imperatorem se fecit", ca şi cum ar fi fost „imperator-pontifex" şi „geistichler Imperator" şi „dominus orbis terarum". *(Altkirchliche Autonomie und păpstlicher Zentralismus,* München, 1941, p. 239, 240, 242). Contemporanul lui Nicolae I, Regimus, îl descrie pe papă cu următoarele cuvinte: „Post beatum Gregorium usque in praesens nullus in Romana urbe illi videtur aequi parandus; regimus ac tyrannis imperavit, eisque ac si Dominus orbis terarrum auctoritate praefuit" [1. Valettas, *op. cit.,* p. 43; cf. I. Karmires, *Dyo Byzantinoi Hierarchai kai to Schisma tes Romaikes Ekklesias* („Doi ierarhi bizantini şi schisma Bisericii Romei"), Atena, 1950, p. 105-106].

„este, fără îndoială, unul dintre cei mai importanţi papi ai Evului Mediu timpuriu, iar creşterea autorităţii papale în cursul secolelor următoare este legată pentru totdeauna de acţiunile acestui mare papă, ale cărui scrieri despre caracterul sublim al instituţiei papale au avut o influenţă fără precedent asupra canoniştilor şi teologilor Bisericii Apusene din Evul Mediu. El a reuşit să aducă toţi ierarhii apuseni sub ascultare absolută faţă de el şi a zdrobit toate tendinţele spre autonomie din puternica Biserică Francă.”[1]

Aşadar, unei astfel de persoane i-au trimis scrisori Fotie şi împăratul Mihail al III-lea. Nicolae I, sprijinindu-se pe puterea pe care reuşise să o obţină în Apus[2], a văzut aici un prilej favorabil, din moment ce aştepta de ceva timp să intervină în Răsărit şi să aplice şi acolo imperialismul lui ecleziastic. Visul său de a-şi impune voinţa în Răsărit nu era însă un lucru uşor. Dorinţa de a face din Biserica Răsăriteană servitoarea stăpânirii lui asupra lumii a eşuat, o dată ce Răsăritul nu se afla la acelaşi nivel spiritual cu lumea occidentală. Din cauza inculturii, Apusul se supusese de mult pretenţiilor papale. Răsăritul însă, fiind leagănul şi matca civilizaţiei şi a creştinismului, a respins cu mult dispreţ născocirile de ultimă oră şi deformările aduse creştinismului de Biserica Romei[3], după cum vom vedea mai târziu. Astfel, socotind că a sosit ocazia potrivită pentru a interveni în treburile bisericeşti din Răsărit, Nicolae I i-a trimis la sinodul convocat la Constantinopol, ca reprezentanţi ai săi, pe episcopii Rodoald de Porto şi Zaharia de Anagni. Delegaţia papală avea instrucţiuni să analizeze problema lui Fotie. Dacă constatau că totul se desfăşurase în conformitate cu canoanele, aveau să îl recunoască pe Fotie ca patriarh legitim, cu condiţia ca Iliria[4] şi sudul Italiei să fie înapoiate Romei. Aceste regiuni aparţinuseră Romei înainte de 733, când împăratul Leon al III-lea Isaurul le-a trecut sub jurisdicţia Bisericii Constantinopolului.

La sinodul de la Constantinopol (861), Fotie a fost declarat nevinovat, iar Ignatie condamnat. Delegaţia Romei a recunoscut legalitatea lui Fotie fără a impune condiţia lui Nicolae, ca Iliria şi sudul Italiei să-i fie înapoiate[5]. Să observăm că, într-o epistolă trimisă lui Fotie înainte de examinarea cazului, Nicolae îl numea „episcopul Constantinopolului” şi slăvea pe Dumnezeu pentru credinţa dreaptă a lui Fotie şi pentru onestitatea caracterului său[6]. Acest fapt dovedeşte că papa era interesat să obţină Iliria şi sudul Italiei şi nu să pună la îndoială legitimitatea lui Fotie. După încheierea lucrărilor sinodului, care poartă ciudatul nume de sinodul „I-II” (Prima-secunda), reprezentanţii papali Rodoald şi Zaharia s-au întors la Roma şi i-au făcut cunoscute lui Nicolae rezultatele sinodului[7], în plus, un trimis al împăratului i-a adus lui Nicolae actele sinodului, precum şi scrisori de la împăratul Mihail al III-lea şi de la Fotie. Epistola lui Fotie a devenit celebră prin ideile pe care le cuprinde. Fotie se dovedeşte a fi un excepţional interpret al gândirii patristice vii, un arhitect al unităţii creştine viitoare, un distins ierarh şi un neasemuit următor al lui Hristos, un om capabil să găsească baze solide şi neclintite pentru fundamentarea şi promovarea creştinismului. El afirmă aici că la temelia unităţii creştine trebuie să stea dogmele fundamentale ale credinţei şi nu punctele secundare şi neesenţiale asupra cărora creştinii pot avea păreri diferite. Astfel de elemente, în opinia marelui patriarh Fotie, sunt acelea care au fost create de temperamentul diferit al fiecărei naţiuni, limbi, în general de tradiţiile diferite. Astfel, căsătoria sau celibatul preoţilor, obiceiul clericilor de a se bărbieri sau nu, un anumit fel sau altul de rugăciuni şi posturi etc., toate acestea nu ar trebui să fie un semn al dezbinării între creştini. Printre altele,

---

[1] F. Dvornik, „The Patriarch Photius, Father of Schism or Patron of Reunion?” în *Report of the Proceedings at the Church Unity Octave,* Oxford, 1942, p. 24.
[2] I. Karmires, *op. cit.,* p. 106 ş.u.
[3] S . Bilales, *Orthodoxia kai Papismos* („Ortodoxie şi papism”), vol. l, Atena, 1969, p. 207-223.
[4] Regiune situată pe ţărmul de nord-est al Mării Adriatice, locuită în antichitate de triburile ilirilor, transformată în anul 9 î.Hr. în provincie romană (Illyricum) şi populată, începând din secolul al Vl-lea, de slavi - *n. tr.*
[5] B. Stephanides, *op. cit.,* p. 320 ş.u.; G. Beck, *op. cit.,* p. 178 ş.u.
[6] Migne, *PL,* vol. 119, col. 780.
[7]

Fotie afirmă următoarele:

> „Nimic nu este mai cinstit şi mai preţios decât dragostea. Aceasta este părerea tuturor, fiind confirmată şi de Sfintele Scripturi. Prin ea, cele despărţite se unesc, devin strâns legate, unindu-se mereu tot mai strâns. Ea închide toate căile spre revolte şi conflicte interne; pentru că «dragostea nu gândeşte răul, îndelung rabdă, toate le nădăjduieşte, toate le îndură» şi, conform Sf. Pavel, «nu cade niciodată». Ea împacă slujitorii vinovaţi cu stăpânii lor, scoţând în evidenţă firea lor asemănătoare şi diminuând astfel vina. îi învaţă pe slujitori să îndure cu blândeţe mânia stăpânilor şi îi consolează pentru inegalitatea stării lor prin exemplul celor care au suferit la fel ca ei. îmblânzeşte mânia părinţilor împotriva copiilor şi a murmurelor acestora. Face din dragostea părintească o armă puternică ce vine în ajutorul lor, prevenind în familie acele certuri de care natura se cutremură. Opreşte cu uşurinţă neînţelegerile dintre prieteni şi îi convinge să-şi reia cu bunăvoinţă relaţiile prieteneşti. Cât despre cei care au aceleaşi gânduri despre Dumnezeu şi cele dumnezeieşti, deşi distanţa îi separă şi nu se văd niciodată, ea îi uneşte şi îi identifică nevăzut şi face din ei prieteni adevăraţi. Şi dacă din întâmplare unul din ei ar ridica acuzaţii nechibzuite împotriva celuilalt, ea înlătură răul, aşază lucrurile pe calea cea bună şi pecetluieşte legătura unirii...

Această dragoste este cea care m-a făcut să îndur fără greutate învinuirile slobozite asupra mea, sfinţite părinte, ca pe nişte săgeţi; cea care m-a împiedicat să consider cuvintele sfinţiei voastre ca provenind din mânie sau dintr-un suflet capabil de insulte şi duşmănii; cea care, dimpotrivă, m-a făcut să le privesc ca pe o dovadă a unei afecţiuni care nu se poate ascunde şi a unui zel scrupulos pentru disciplina bisericească, o dovadă a râvnei de a vedea totul făcut corect. Fiindcă, din moment ce dragostea nu ne va permite să considerăm nedrept nici măcar răul, cum ne va permite să numim nedrept orice alt lucru? O astfel de natură are dragostea, încât va socoti ca un bine intenţionat chiar ceea ce ne aduce suferinţă. Dar, de vreme ce nu există nici un motiv ca adevărul să nu fie spus între fraţi, sau între părinţi şi copii (fiindcă ce este mai cinstit decât adevărul?), daţi-mi voie să vorbesc şi să vă scriu cu deplină libertate, nu din dorinţa de a vă contrazice, ci cu scopul de a mă dezvinovăţi...

Am auzit spunându-mi-se: «Oamenii nu ar fi trebuit să vă nedreptăţească.» Se spune aşa despre cei care m-au nedreptăţit: «Nu trebuiau să vă forţeze.» Principiul este minunat; dar cine merită învinuirile sfinţiei voastre dacă nu cei care m-au forţat? Cine ar trebui compătimiţi, dacă nu cei care au fost forţaţi? Dacă cineva i-ar lăsa în pace pe cei care au făcut presiuni cu scopul de a lovi în cei care le-au suferit, m-aş fi putut aştepta ca dreptatea sfinţiei voastre să îi condamne. Se spune că au fost încălcate canoanele Bisericii pentru că am fost ridicat de la treapta de laic la cea mai înaltă slujire preoţească. Dar cine le-a încălcat? Cel care a aplicat forţa sau cel care a fost silit prin forţă, împotriva voinţei lui? «Ar fi trebuit să rezistaţi!» Cât de mult? Am rezistat chiar mai mult decât trebuia. Dacă nu m-aş fi temut să nu stârnesc furtuni încă şi mai mari, aş fi rezistat chiar până la moarte. Care sunt însă aceste canoane despre care se spune că au fost încălcate? Canoane pe care Biserica Constantinopolului nu le-a primit niciodată până astăzi. Canoanele nu pot fi încălcate decât atunci când trebuie respectate; însă, din moment ce nu le-am primit, a nu le respecta nu poate constitui un păcat. Am vorbit destul - chiar mai mult decât ar fi trebuit; nu vreau nici să mă apăr, nici să mă justific. Cum aş dori să mă apăr, când singurul lucru pe care îl vreau este să fiu izbăvit din furtună şi uşurat de povara ce mă doboară? Atât de mult am râvnit eu la acest scaun şi atât de mult ţin să-1 păstrez... «Dar dacă scaunul episcopal este o povară pentru voi acum, la început nu a fost aşa.» L-am luat împotriva voinţei mele, şi împotriva voinţei mele rămân în el. Dovadă este faptul că am fost forţat de la început; că am vrut de la început, ca şi astăzi, să îl părăsesc. Şi deşi a trebuit să mi se scrie unele lucruri politicoase, era imposibil să mi se scrie cu amabilitate şi să fiu lăudat. Am primit cu bucurie toate câte mi s-au spus, mulţumind lui Dumnezeu care conduce Biserica.

Mi s-a spus: «Aţi fost luat dintre mireni; aceasta nu este o faptă lăudabilă; de aceea

suntem nehotărâţi şi am amânat consimţământul nostru până după întoarcerea apocrisiarhilor[1] noştri.» Ar fi fost mai bine să spuneţi:

> «Nu ne vom da deloc consimţământul; nu aprobăm; nu acceptăm şi nu o vom face niciodată». Cel care s-a oferit pentru acest scaun, care a cumpărat episcopia, cel care nu a primit niciodată un vot cinstit este un om josnic în toate privinţele. «Renunţaţi la episcopie şi la slujirea de păstor.» Dacă cineva mi-ar fi scris aceste lucruri, ar fi făcut-o într-un mod agreabil, oricât era de greşit. Dar era necesar ca omul care suferise atât de mult preluând episcopia să sufere din nou când o părăseşte? Ca omul care a fost împins cu forţa la acea slujire să fie scos din ea cu o violenţă încă şi mai mare? Cel care are astfel de simţăminte, astfel de gânduri, trebuie să se frământe prea puţin ca să respingă calomniile prin care vor să îl lipsească de scaunul episcopal. Destul însă asupra acestui subiect..."[2]

Papa Nicolae I, care se considera împărat al întregii lumi, nu a dat atenţie ideilor ecumenice creştine ale Bisericii Răsăritene, interpretate cel mai bine, în acel moment, de Fotie. Când a fost informat că nu i-au fost îndeplinite condiţiile, Nicolae s-a mâniat teribil, iar mânia lui a căzut mai întâi asupra reprezentanţilor săi, pe care i-a excomunicat. A convocat apoi un sinod latin (863) şi 1-a excomunicat pe Fotie pe baza acuzaţiei că fusese înscăunat patriarh în mod necanonic. L-a excomunicat şi pe episcopul Grigorie Asbestas, care a jucat rolul principal la hirotonirea lui Fotie. L-a ameninţat de asemenea pe Fotie că, în cazul în care nu se va conforma hotărârilor sinodului de la Roma, va rămâne excomunicat până pe patul de moarte[3]. Nicolae credea că are în faţă împăraţi inculţi ai Apusului sau episcopi latini jucărie, care tremurau în faţa excomunicărilor lui. Nu înţelesese că adversarul său era adevărata tradiţie a opt secole de creştinism, tradiţie pe care Fotie o deţinea pe deplin şi al cărei apărător era. în plus, Nicolae I nu s-a oprit aici. A trimis scrisori împăratului Mihail al III-lea[4] şi lui Fotie, atacându-1 violent pe Fotie şi nemainumin-du-1 episcop, ci doar un „om foarte învăţat"[5]. Le-a scris de asemenea şi patriarhilor răsăriteni[6]. în toate scrisorile lui, Nicolae I îşi declara pretenţiile, în mod deschis, şi nu îl recunoştea nici pe Fotie, nici excomunicarea lui Ignatie.

Împăratul Mihail al III-lea a răspuns atunci papei, spunându-i că hotărârile lui nu aveau valabilitate, de vreme ce nimeni nu îl desemnase pe.el şi sinodul lui ca judecători[7]. în răspunsul către Mihail al III-lea, papa Nicolae I îşi reafirma pretenţiile pe un ton şi mai categoric. El îşi întemeia aceste pretenţii pe binecunoscutele documente false (donaţia lui Constantin şi decretele pseudo-isidoriene) şi pe interpretarea papală a cunoscutelor pasaje din Noul Testament (Matei 16,18 etc.). Nicolae cerea ca Fotie şi Ignatie să fie trimişi la Roma pentru a fi judecaţi de el. Este foarte clar că în acest moment Biserica Răsăriteană s-a simţit grav jignită de acţiunile papale fără precedent, în ciuda celor petrecute, Fotie nu a cedat mâniei şi nu a răspuns. A considerat că singura cale eficientă de păstrare a unităţii dintre Răsărit şi Apus este tăcerea, ştiind foarte bine că scrisorile şi cuvintele lui vor fi zadarnice. Nici împăratul nu a continuat corespondenţa.

Cu toate dificultăţile provenite din interiorul şi din afara Bisericii, episcopatul lui Fotie a dat roade deosebit de bogate. Mai ales după recunoaşterea lui de către Sinodul I-II din 861, Fotie s-a dedicat cu râvnă reorganizării vieţii bisericeşti. Ca om înţelept, a observat că în Răsărit creştinismul era în pericol din cauza numeroşilor necreştini aflaţi la est, la nord şi la sud. Era necesar ca slavii şi bulgarii care locuiau în Peninsula Balcanică de multă vreme să fie creştinaţi şi să devină cu orice preţ prieteni ai Bizanţului. Se înţelesese corect că Peninsula

---

[1] Apocrisiarh - reprezentant diplomatic al papei la curtea imperială din Constantinopol - *n.tr.*
[2] *Narrationis ordo de Photii repulsione Epistolae VI,* p. 556-561; G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 200.
[3] Migne, *PL,* vol. 3, col. 790-794.
[4] *Ibid,,* col. 785-790.
[5] *Ibid.,* vol. *7,* col. 783-785.
[6] B. Stephanides, *op. cit.,* p. 223.
[7] G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 202.

Balcanică era centrul nervos al vieții Imperiului Bizantin. Era, aşadar, de neconceput să se dea libertate de acțiune oricărei alte puteri politice sau ecleziastice care ar fi dorit să intre în această zonă. Astfel, în 863, au ajuns în Moravia[1] misionarii greci, sub conduce rea fraților tesaloniceni Chiril-Constantin şi Metodie, trimişi de Fotie şi de împărat[2]. Prin colaborarea regelui Ratislav, misionarii au propovăduit cu succes credința creştină. Ca misiunea lor să fie mai bine primită, au predicat în limba slavonă. Alfabetul slavon[3] a fost inventat de ei pentru a face posibilă traducerea Bibliei şi a cărților liturgice în limba slavonă. Misionarii greci nu au avut ca scop schimbarea conştiinței etnice a locuitorilor, ci creştinarea lor.
Ca urmare a succesului misiunii bizantine în Moravia, regele Boris I al Bulgariei şi-a exprimat dorința de a adopta creştinismul, în 864 el a fost botezat şi a primit numele de Mihail. I-a fost naş împăratul bizantin Mihail al III-lea[4]. Misiunea greacă era deci liberă să lucreze în mijlocul poporului bulgar. Se păstrează una dintre scrisorile trimise de Fotie regelui proaspăt botezat, în această scrisoare el îi înfățişează regelui datoriile lui ca stăpânilor creştin. Putem întrezări aici admirabilele aptitudini pastorale ale lui Fotie. Printre altele, el scrie:

> „Maiestatea voastră şi iubitul meu fiu, unele haruri oferă bunuri mărunte şi trecătoare. Dar acelea care ajută la îmbunătățirea sufletului omenesc sunt adevăratele haruri, pentru că aduc sufletului câştiguri mari şi nepieritoare. Cel mai important dintre harurile de început este cunoaşterea corectă a curatei şi neprihănitei noastre credințe creştine şi împărtăşirea cu Tainele Bisericii. Cu ajutorul acestora ne-am pregătit călătoria către Dumnezeirea între-it-Una şi către realitatea de neînțeles în esența ei pentru rațiunea umană, care este cauza tuturor lucrurilor... Acest adevărat conducător nu se îngrijeşte doar de mântuirea lui, ci arată aceeaşi grijă şi prevedere şi pentru poporul pe care i 1-a încredințat Dumnezeu. El cheamă poporul şi îl călăuzeşte la desăvârşita cunoaştere a lui Dumnezeu. Te rog, nu îmi trăda aşteptările, ci, de-a lungul întregii tale vieți, purtarea să-ți fie în acord cu credința... Dumnezeu ne îndeamnă să oferim ca roade virtuțile noastre şi nu să necinstim credința prin faptele noastre. Şi noi te îndemnăm deci şi te sfătuim să-ți împodobeşti credința cu virtuți şi să-ți cultivi virtuțile prin credință, ca să poată deveni mai strălucitoare. Conducătorul trebuie să arate multă cucernicie în toate faptele sale şi decență în obiceiuri. Trebuie să te rogi doar lui Dumnezeu. Trebuie să veghezi asupra alunecărilor limbii, pentru că în multe cazuri câteva cuvinte au făcut multă stricăciune şi uneori au pus în pericol însăşi viața. Trebuie să eviți calomniatorii şi reclamanții... Nu-ți face prieteni cu uşurință. Iar când începi prietenii, trebuie să-i alegi numai pe cei cu caracterul nobil. Nu căuta să auzi lucruri plăcute de la prietenii tăi, ci numai adevărul. Trebuie să-ți conduci cetățenii bazându-te nu pe putere, ci pe dragostea lor... Răutatea este o boală gravă pentru orice suflet, dar este şi mai gravă pentru un conducător... Ai fi cel mai bun judecător al celorlalți dacă, atunci când ți-ai cerceta propriile fapte, ai înfățişa conştiinței tale un bilanț al lor şi ai găsi căi de îndreptare a greşelilor tale... Trebuie să-ți aminteşti mereu orice bine pe care ți-1 fac alții şi să uiți repede orice lucru bun pe care îl faci tu însuți. Fericirea supuşilor arată înțelepciunea şi dreptatea stăpânirii. Aceste puține cuvinte din multele pe care am vrut să ți le scriu, o, copil adevărat şi nobil, căruia i-am dat naştere în chinuri spirituale, trebuie să le socoteşti ca un legământ dumnezeiesc şi ca modele autentice de virtute. Mă rog ca tu să te dai pildă vie de purtare dreaptă şi neprihănită, după voia lui Dumnezeu. Fă aceasta pentru mine: să devii un exemplu, un model de evlavie şi de orice altă virtute, nu numai pentru supuşii tăi, dar şi pentru urmaşul tău, o pildă pentru întreaga omenire şi un imbold puternic spre orice lucru nobil şi bun."[5]

Creştinismul răsăritean al secolului al IX-lea găsise în persoana lui Fotie un păstor şi un dascăl autentic, capabil să învețe corect adevărul evanghelic. Lumina credinței creştine a strălucit, aşadar, biruitoare în Imperiul Bizantin. După anul 860, ruşii au ajuns la Bosfor, amenințând să cucerească Constantinopolul. Distrugerile provocate de ei au fost uriaşe.

---

[1] Stat slav medieval situat pe teritoriul Cehiei şi Slovaciei de astăzi -*n.tr.*
[2] G. Ostrogorski, *op. cit,* p. 204-205.
[3] Chirilic - *n.tr.*
[4] Valettas, *op. cit.,* p. 200-248. Textul grecesc original se află în Migne, PG*,* vol. 102, col. 628-696.
[5] Migne, PG, vol. 102, col. 15-222.

Locuitorii Constantinopolului erau îngroziţi. S-au adunat împreună în cetate, fiind pregătiţi să lupte până la moarte, în acest moment critic pentru capitală, Fotie a fost de partea populaţiei. Asemenea predecesorului său, Sf. Ioan Gură de Aur, care a ţinut faimoasele predici „despre statui" pentru a consola populaţia Antiohiei[1], Fotie a predicat cetăţenilor Constantinopolului. Prin lucrarea lui, locuitorii au fost încurajaţi şi întăriţi. Acest prim contact al ruşilor cu bizantinii a avut totuşi, după câţiva ani, urmări foarte importante. Patriarhul Fotie a încercat şi a reuşit să convertească la creştinism poporul rus[2].

Misionarii lui Fotie activau de asemenea în mai multe zone din jurul Mării Caspice şi al Mării Negre, unde locuiau populaţii de origine turcă şi de alte origini. Aceste populaţii erau khazarii[3], alanii[4] etc. Misiunea a avut foarte mare succes în acele regiuni[5].

După cum am văzut, misionarii greci propo-văduiau în Bulgaria şi Moravia cu foarte bune rezultate. Imperialismul papal al lui Nicolae I nu putea tolera însă strălucirea mereu în creştere a scaunului episcopal al noii Rome şi influenţa pe care o exercita asupra altor naţiuni. Refuzul Răsăritului de a se supune Romei 1-a iritat foarte tare. în ciuda hotărârilor sale şi ale sinodului latin, întregul Răsărit 1-a recunoscut pe Fotie ca patriarh legitim. El a vrut să transfere lupta pe teren dogmatic, făcând astfel mai uşoară anihilarea lui Fotie. Dar Fotie mărturisea acelaşi crez ca şi Nicolae. Cel din urmă a insistat atunci ca Iliria şi Sicilia să fie înapoiate Romei. După cum am spus însă, Iliria reprezenta pentru Bizanţ o problemă de viaţă şi de moarte, în timp ce pentru Nicolae era o chestiune de onoare.

Relaţiile deja tensionate dintre Răsărit şi Apus au început să se deterioreze acum din cauza problemei bulgare. Regele bulgar Boris I (Mihail) dorea să întemeieze o Biserică bulgară independentă, în timp ce Fotie intenţiona să trimită doar misionari. Din moment ce nu i-a trimis un patriarh sau un mitropolit, Mihail s-a întors către franci şi către Roma, cerându-le să-i împlinească dorinţa de avea o Biserică independentă. Mai mult, el a cerut părerea Romei în legătură cu diferite probleme religioase şi morale (866). O astfel de ocazie era tocmai ceea ce îşi dorea Nicolae. Imediat i-a trimis în Bulgaria pe episcopii Fortuna tuş şi Paul, însoţiţi de alţi misionari. Ei aduceau scrisori ale lui Nicolae, ce cuprindeau răspunsuri la întrebările lui Boris. Misionarii latini au introdus apoi în Bulgaria obiceiuri latine, criticând aspru practicile bisericeşti bizantine[6]. Venise deci vremea confruntării dintre Răsărit şi Apus, din moment ce, după cum am afirmat mai sus, Peninsula Balcanică reprezenta o problemă de viaţă şi de moarte pentru creştinismul răsăritean. Fotie a luat întreaga răspundere asupra sa. Tăcerea lui nu a dat roade. A fost considerată de papalitate mai curând o dovadă de slăbiciune. Având dreptatea de partea lui, Fotie a căutat şi a găsit armele potrivite pentru a-şi înfrunta adversarul şi a înlătura pericolul venit din acea direcţie. El a înţeles că apărarea Răsăritului nu ar reuşi dacă în lupta împotriva invaziei papale în Peninsula Balcanică s-ar baza numai pe canoane. De aceea, a mutat apărarea în zona dogmelor şi a Sfintei Tradiţii. Chiar latinii i-au dat această ocazie, întrucât i-au învăţat pe bulgarii de curând convertiţi să-i urască pe clericii căsătoriţi, să

---

[1] G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 202-203; Migne, PG, vol. 102, col. 736 ş.u.

[2] G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 203.

[3] Neam de limbă turcică venind de dincolo de Urali, stabilit în secolul IV d.Hr. în regiunea cuprinsă între râul Lulak din nordul Daghestanului şi cursul inferior al Volgăi - n.tr.

[4] Triburi de origine sarmată care locuiau în regiunea Mării Negre şi în nordul Caucazului încă din secolul II î.Hr. - n.tr.

[5] B. Stephanides, *op. cit.,* p. 325; G. Beck, *op. cit.,* p. 179 ş.u.; K. Paparregopoulos, *op. cit.,* p. 300 ş.u.; G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 204 ş.u.; A.A. Vasiliev, *op. cit.,* p. 290.

[6] Migne, PG., vol. 102, col. 724BC. Vezi şi Chrysostomos Papadopoulos, *He Ekklesia tes Boulgaris* („Biserica Bulgariei"), Atena, 1957, p. 34 ş.u. în scrisoarea pe care i-a trimis-o regelui bulgar Boris I (Mihail), papa Ioan al VIII-lea afirmă următoarele împotriva grecilor: „în fiecare zi se încurcă în diverse învăţături şi dogme noi." (Mansi, *op. cit.,* vol. 17A, col. 119) Şi în alt loc: „Suntem mâhniţi şi ne tânguim, făcându-ne griji şi temându-ne ca nu cumva, dacă întâmplător urmezi grecilor, de vreme ce ei au căzut în diferite erezii şi schisme după obiceiul lor, şi tu împreună cu ei (să cazi) în adâncurile greşelii. Căci te rog, fiule, cu cuvintele lui Moise, «întreabă pe părintele tău şi el îţi va vesti, întreabă pe cei mai vârstnici ai tăi şi ei îţi vor spune», dacă grecii au rămas vreodată neamestecaţi într-o erezie sau alta" *(Ibid., p.* 62).

postească sâmbăta, practica săvârşirii Sfintei Taine a Mirungerii numai de către episcopi, reducerea Postului Paştelui la o săptămână etc.; în plus, i-au învăţat că Duhul Sfânt purcede nu numai de la Tatăl, ci şi de la Fiul (Filioque). Aceasta era o învăţătură necunoscută până atunci în Biserică.

Fotie a trimis imediat o enciclică patriarhilor ră-săriteni, îndemnându-i să ia parte la lupta împotriva denaturării egoiste de către Roma a adevăratei învăţături a Evangheliei şi a Tradiţiei. Printre altele, Fotie afirma în această celebră scrisoare:

> „Oameni lipsiţi de evlavie şi respingători, iviţi din întuneric (veniţi din Apus), s-au năpustit asupra celor de curând convertiţi şi asupra naţiunii de curând aşezate, întocmai ca un fulger, sau ca un cutremur, sau ca o revărsare de grindină, sau, ca să mă exprim mai bine, ca un nemilos mistreţ singuratic. După ce au sfâşiat cu picioarele şi cu dinţii via cea iubită, sădită de curând de Dumnezeu, adică prin purtarea lor ruşinoasă şi prin stricarea dogmelor (lucru obişnuit pentru ei), au adus-o la ruină. Căci au lucrat cu viclenie pentru a-i corupe şi pentru a-i despărţi în taină de adevăratele şi neprihănitele dogme şi de credinţa curată creştinească.”[1]

Pretenţiile de primat ale papei, acţiunile jignitoare ale lui Nicolae I şi ale sinodului său îndreptate împotriva Bisericii Răsăritene, problema invaziei papale în Bulgaria şi noua învăţătură despre purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl şi de la Fiul au devenit fundamentul şi motivaţia convocării unui sinod la Constantinopol. Astfel, reprezentanţi din Răsărit s-au adunat la Constantinopol în 867. O sursă ne informează că actele acestui sinod au fost semnate de o mie de membri[2]. Sinodul 1-a excomunicat pe Nicolae I şi a condamnat practicile bisericeşti latine şi noua învăţătură a Romei despre Duhul Sfânt introdusă în Bulgaria. Mai mult, i se cerea împăratului apusean Ludovic al II-lea să intervină şi să-1 demită pe Nicolae. Nicolae I a murit însă în acelaşi an, fără a afla hotărârile sinodului.

[1] B. Stephanides, *op. cit.,* p. 325.
[2] *Ibid.,* p. 327.

CAPITOLUL VII

Prima depunere şi exilul

În timp ce lucrurile luau o astfel de întorsă-I tură, Nicolae I dispărând de pe scena luptei dintre Răsărit şi Apus, în Constantino-pol aveau loc noi schimbări politice. Vasile I Macedoneanul, care fusese până atunci co-imperator cu Mihail al III-lea, îl asasinase pe Bardas, unchiul lui Mihail. L-a ucis apoi pe Mihail al III-lea, binefăcătorul său, şi a luat în propriile mâini conducerea statului (septembrie 867). Pentru a câştiga mulţimile, dar mai ales cercurile tradiţionaliste (zeloţii), care erau împotriva lui Fotie, şi pentru a obţine favoarea Romei - întrucât Roma era în vremea aceea atotputernică în Apus - Vasile I l-a detronat pe Fotie şi 1-a ridicat în scaunul patriarhal pe Ignatie. Ca să confere legalitate actelor sale, a hotărât convocarea unui nou sinod, în acest scop, el i-a scris papei Hadrian al II-lea, succesorul lui Nicolae I, cerându-i reprezentanţi. Hadrian al II-lea i-a trimis ca reprezentanţi pe episcopii Donatus şi Ştefan şi pe diaconul lui, Marinus. Hadrian îl condamnase deja pe Fotie şi sinodul ţinut la Constantinopol în 867. Noul sinod (869-870), considerat de romano-catolici al VIII-lea Sinod Ecumenic, 1-a condamnat pe Fotie şi i-a achitat pe Ignatie şi pe Nicolae I[1]. Şi la acest sinod deziderатul papal cu privire la înapoierea Iliriei şi a Bulgariei a rămas nesatisfăcut. După cum am afirmat mai sus, regele bulgar Boris I (Mihail) îi solicitase lui Nicolae I crearea unei Biserici Bulgare independente (866). Dorinţa nu i-a fost însă împlinită. În momentul întrunirii sinodului de la Constantinopol (869-870), a sosit acolo şi delegaţia bulgară, cerând sinodului să i se comunice de care Biserică aparţine nou-întemeiata Biserică Bulgară, în ciuda protestului delegaţiei papale, sinodul a declarat că Biserica Bulgară ţine de Biserica Constantinopolului. Ignatie 1-a trimis apoi în Bulgaria ca mitropolit pe Iosif, un episcop grec. Observăm deci că în problema Iliriei şi a Bulgariei atât sinodul lui Fotie, cât şi cel al lui Ignatie au urmat aceeaşi linie.

Deşi la sinodul ignatian (869-870) au participat doar o sută zece episcopi, în timp ce la sinodul lui Fotie din 867 au fost prezenţi o mie, o dată depus, Fotie nu a vrut să adopte o atitudine de opoziţie, tulburând astfel Biserica. A luat drumul exilului amar. De acolo nu le-a trimis adepţilor săi nici o scrisoare, pentru a nu stârni acte de fanatism, ci i-a sfătuit să îndure cele întâmplate fără proteste şi fără murmure. Fotie nu era un extremist sau irascibil, ci un făcător de pace. Ca savant şi om de acţiune impregnat de învăţătura creştină, el nu voia să se coboare la nivelul mulţimii. Delegaţia papală şi ignatienii, pe de altă parte, au citit tare în sinod (869-870) anateme nemiloase la adresa lui. Anatemele rostite de delegaţia papală au fost următoarele:

„Photio curiali et invasori anathema.
Photio saeculari et forenci anathema.
Photio neophyto et tyranno anathema.
Photio schismatice et damnator anathema.
Photio Moecho et parricidae anathema.
Fabricatori mendaccorum anathema.
Inventori perversorum dogmatum anathema.
Photio novo Maximo Cynico anathema.
Novo Dioscoro anathema.
Novo Judae anathema."[2]
(Politicianului şi uzurpatorului Fotie - anatema.

[1] F. Dvornik, *The Photian Schism,* Cambridge, 1948, p. 132-157; G. Beck, *op. cit.,* p. 181; G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 207 ş.u.; B. Stephanides, *op. cit.,* p. 327 ş.u.; A.A. Vasiliev, *op. cit.,* p. 330 ş.u.
[2] Migne, *PL,* vol. 129, col. 118C.

Laicului şi oratorului public Fotie - anatema.
Novicelui şi tiranului Fotie - anatema. Schismaticului şi condamnatului Fotie - anatema.
Infidelului şi paricidului Fotie - anatema.
Făuritorului de minciuni - anatema.
Plăsmuitorului de dogme corupte - anatema.
Noului Maxim Cinicul - anatema.
Noului Dioscoros - anatema.
Noului Iuda - anatema.)

Prin întreaga lui conduită, patriarhul Fotie şi-a dovedit marea nobleţe, bunătatea, răbdarea, blândeţea şi distincţia caracterului său. Era mare în cuvinte, dar şi în fapte, plin de dragoste faţă de prieteni şi de răbdare faţă de maliţioşii şi fanaticii lui duşmani. Când cutremurele au zguduit capitala, mulţi au crezut că sunt trimise de Dumnezeu. Fotie nu a folosit acest eveniment în avantajul său, cum făcuseră mai înainte ignatienii. El îi scria diaconului Grigorie, unul dintre adepţii săi: „Cine suntem noi, cu toate că am trecut prin atâtea suferinţe de neînchipuit, ca să stârnim în aşa măsură mânia lui Dumnezeu asupra unui oraş cu o populaţie atât de mare?... Vă rog, sfinţia voastră, să nu gândiţi un asemenea lucru."[1] în timpul exilului, deşi îi lipseau toate, mai ales mult îndrăgitele cărţi[2] care îi puteau aduce nemăsurată alinare, Fotie nu a rămas inactiv. A scris lucrarea *Discurs asupra reînvierii maniheismului*[3], alcătuită din patru cărţi. Printre cele mai frumoase opere ale sale se numără *Amfilohia,* o „colecţie de lucrări în care sunt analizate subiecte scripturistice"[4]. Această operă a fost începută în exil şi terminată mai târziu. A corectat de asemenea lucrările pe care i le trimiteau studenţii lui, adăugând observaţiile necesare[5]. în timpul amarelor zile de persecuţie, Fotie a rămas deci un dascăl şi un păstor spiritual.

Purtarea paşnică şi demnă a lui Fotie a câştigat curând respectul şi preţuirea societăţii creştine. Cei mai fanatici duşmani au fost impresionaţi de virtutea şi nobleţea creştină a sufletului său. O atât de rară personalitate nu a rămas pentru mult timp în obscuritate şi exil. Chiar împăratul Vasile I a recunoscut nedreptatea, şi a anulat decizia sa cu privire la exilul lui Fotie. El a dispus aşadar ca Fotie să se întoarcă la Constantinopol şi să se ocupe de educaţia copiilor săi[6]. După întoarcere, Fotie şi-a continuat şi activitatea de profesor la şcoala superioară de la Magnaura. A uitat toate nedreptăţile care i se făcuseră, şi-a deschis inima, şi i-a cerut lui Ignatie împăcarea. Liniştea şi propăşirea Bisericii erau cea dintâi datorie a lui. Ignatie, fiind un om moral şi o mare personalitate, în ciuda caracterului irascibil, a dat şi el dovadă de înţelegere şi a acceptat împăcarea, în acest fel, cei doi mari oameni - pe care Biserica Ortodoxă îi recunoaşte ca sfinţi, cinstindu-i -, uitând nedreptăţile din trecut, s-au decis să lucreze împreună pentru binele Bisericii. După ce s-au împăcat, între ei s-a înfiripat o asemenea colaborare şi dragoste, încât deseori Ignatie îi cerea sfatul lui Fotie. Cel din urmă scrie despre această nouă prietenie:

> „Am încercat orice cale pentru reaşezarea şi sporirea păcii. Amândoi am căzut în genunchi şi ne-am cerut iertare unul altuia pentru orice ofensă adusă. Mai târziu, când el a căzut bolnav şi a cerut să mă vadă, 1-am vizitat; nu o dată sau de două ori, ci frecvent, făcând tot ceea ce puteam pentru a-i uşura suferinţa. Şi dacă îi putem aduce vreo consolare prin cuvinte, i-am oferit şi această alinare[7]."

[1] Migne, *PG,* vol. 102, col. 873D.
[2] *Ibid.,* col. 765D ş.u.
[3] *Ibid.,* col. 16-264.
[4] K. Krumbacher, *op. cit.,* p. 229.
[5] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 164; G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 212.
[6] Migne, PG, vol. 102, col. 857B, 901DC, 904ABC 908 etc.
[7] Mansi, *op. cit.,* col. 484.

În privinţa relaţiilor dintre Răsărit şi Apus, în timpul episcopatului lui Ignatie situaţia nu a fost cu nimic mai bună decât în vremea lui Fotie.

Când a fost informat despre hotărârile sinodului din 869-870, şi anume despre afilierea Bulgariei la Biserica Constantinopolului, papa Hadrian al II-lea i-a scris împăratului Vasile I şi lui Ignatie, protestând împotriva acestei decizii. Ignatie a intrat în conflict cu succesorul lui Hadrian, Ioan al VIII-lea, din cauza aceleiaşi probleme, el rămânând fidel sinodului din 869-870 în privinţa jurisdicţiei bisericeşti asupra Bulgariei. După cum am văzut mai sus, Ignatie a trimis în Bulgaria un episcop grec, misionarii latini fiind expulzaţi (870). Din cauza acestei atitudini a lui Ignatie, Roma nu a fost deloc mai mulţumită cu el decât fusese cu Fotie[1]. În plus, consolidarea puterii Imperiului Bizantin în Sicilia şi în sudul Italiei, care s-a realizat mai întâi prin încheierea unei alianţe cu împăratul apusean Ludovic al II-lea, apoi prin eliminarea arabilor din sudul Italiei şi, în al treilea rând, prin eliminarea arabilor din sudul Italiei şi a piraţilor slavi din Marea Adriatică, a determinat Roma să-şi schimbe politica în privinţa Răsăritului. Când împăratul Vasile I a hotărât să reexamineze într-un sinod problema lui Fotie, Ioan a arătat bunăvoinţă şi a trimis la Constantinopol pe episcopii Paul de Ancona şi Eugenius de Ostia. Ajungând acolo, aceştia au văzut că situaţia era cu totul nouă. Ignatie murise (877 sau 878), iar Fotie se afla deja pe scaunul episcopal, fiind confirmat de cererile şi rugăminţile poporului[2].

[1] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 136, scrie despre acest lucru: „Papa Hadrian îl recunoscuse pe Ignatie ca patriarh legitim cu condiţia de a nu întreprinde nimic împotriva intereselor Romei în Bulgaria; iar dacă ar avea îndrăzneala să facă acest lucru, să fie scos din comuniunea cu Roma, prin urmare să fie excomunicat. Aceste cuvinte ale lui Ioan al VIII-lea nu pot avea o altă interpretare. Avem aşadar aici o dovadă indiscutabilă a faptului că problema bulgară a jucat un rol important în toate relaţiile dintre Nicolae şi Fotie, din moment ce succesorul lui Nicolae pune drept condiţie pentru recunoaşterea lui Ignatie atitudinea acestuia din urmă faţă de interesele Romei în Bulgaria. Această condiţie era prevăzută în scrisoarea pe care reprezentanţii papali i-au înmânat-o lui Ignatie la dezbaterile ce au avut loc după sinodul ignatian, care aveau ca scop stabilirea soartei Bulgariei; reprezentanţii papali nu trebuiau să prezinte scrisoarea decât în caz de strictă necesitate, când interesele Romei ar fi fost cu adevărat în primejdie. Toate acestea ne ajută să înţelegem pasajul enigmatic din scrisoarea papei către Demagoi, în care se spunea despre Ignatie că a fost excomunicat în mod repetat ca urmare a acestor ofense. Dacă s-a dispus ca recunoaşterea lui Ignatie de către Hadrian să depindă de atitudinea sa faţă de Bulgaria, şi dacă patriarhul fusese ameninţat cu excomunicarea în cazul în care ar fi îndrăznit vreodată să încalce drepturile Romei în Bulgaria, atunci Ioan îl putea considera pe Ignatie excomunicat, de vreme ce a devedit clar că Ignatie nu respectase condiţia. Totuşi, pe de altă parte, din moment ce nu voia să închidă căile spre o posibilă înţelegere, Ioan al VIII-lea a amânat pronunţarea unei sentinţe oficiale în privinţa lui Ignatie cât timp exista cea mai mică speranţă ca patriarhul să-şi recunoască greşeala. Prin urmare, trebuie să fi făcut apel la el de două ori înainte de ultima solicitare, singura atestată de o scrisoare papală. Aceasta este formulată în termeni foarte hotărâţi: Ignatie va fi excomunicat dacă nu retrage în treizeci de zile preoţii greci din Bulgaria, într-o altă scrisoare către clericii greci din aceeaşi ţară, papa confirma pedeapsa cu excomunicarea pronunţată cândva împotriva lor de Hadrian. Dacă totuşi episcopii şi preoţii nu vor părăsi teritoriul Bulgariei în termen de o lună, vor fi cu toţii excomunicaţi şi suspendaţi.” Vezi şi G. Every, *The Byzantine Patriarchate 451-1204,* Londra, 1947, p. 126 ş.u.

[2] *Ibid.,* p. 159-201; B. Stephanides, *op. cit.,* p. 332 ş.u.; A.A. Vasiliev, *op. cit.,* p. 330; G. Beck, *op. cit.,* p. 148 ş.u.

CAPITOLUL VIII

Al doilea episcopat

Revenind în scaunul pariarhal, Fotie a dorit să lucreze din nou pentru pacea Bisericii, în colaborare cu stăpânirea, a convocat în anul 879 un sinod la Constantinopol, în biserica Hagia Sofia. Aproape patru sute de episcopi au participat la acest sinod, întrucât delegaţia papală sosită de curând în capitală nu era autorizată de papă pentru a participa la sinod, Ioan al VIII-lea a fost invitat oficial de împărat şi de Fotie. Ioan a trimis ca reprezentant al său pe cardinalul Petru, care avea să se alăture celorlalţi doi episcopi ai Romei aflaţi la Constantinopol. Delegaţia Romei avea autorizaţia lui Ioan să îl recunoască pe Fotie. Recunoaşterea se făcea însă doar în baza concepţiei papale despre primat. Ioan al VIII-lea îşi exprima ideile despre primat în scrisorile prezentate de delegaţia sa la Constantinopol. Aceste pretenţii papale nu au fost deloc acceptate de răsăriteni. Ca atare, scrisorile papei au fost traduse în greacă, fiind omise însă toate enunţurile cu privire la ideile respective, în sinod au fost introduse în noua lor formă. Papa recunoştea în aceste scrisori legalitatea lui Fotie ca patriarh, condamna sinoadele precedente din Roma şi Constantinopol, care se pronunţaseră împotriva lui Fotie, şi le solicita tuturor recunoaşterea lui ca patriarh şi supunerea faţă de el. Ioan scria:

„Primiţi pe Fotie, minunatul şi cucernicul ierarh al lui Dumnezeu şi patriarhul, fratele nostru împreună preot care este de aceeaşi menire şi are aceeaşi parte şi aceeaşi moştenire ca şi Biserica Romei. Primiţi-1 nu numai pentru virtutea sa, dar şi pentru ca defăimările să poată fi scoase dintre noi, şi pentru ca pacea şi iubirea lui Dumnezeu să fie sădite în mijlocul nostru. Primiţi-1 fără ezitări sau îndoieli, cu dragoste şi încredere. Şi lepădaţi orice otravă a răului, vicleniei, făţărniciei şi îndoielii, primiţi-1 la fel cum 1-a primit Biserica Romei. Căci după cum am aflat de la majoritatea dintre voi, acest om este împodobit cu multe virtuţi dumnezeieşti, adică cu înţelepciune şi prevedere în cele omeneşti şi dumnezeieşti, ca şi cu orice altă virtute lucrătoare şi osârdie, care au făcut din el un slujitor vrednic al lui Dumnezeu. Nu am găsit cu dreptate ca un asemenea om să rămână nefolositor şi inactiv; ci, fiind ridicat la înalta treaptă a Bisericii voastre şi strălucind din nou, să săvârşească încă o dată faptele lui obişnuite, care sunt plăcute lui Dumnezeu, preoţilor şi ierarhilor."[1]

Fotie nu a fost impresionat de cuvintele de proslăvire ale papei la adresa lui, nelăsându-se influenţat de ceea ce scria Ioan despre primat. Până la armă a şters din scrisori toate referirile la primat. El respecta înainte de toate adevărul tradiţional al Bisericii. Ca atare, sinodul din 879-880 nu a devenit un organ al papalităţii, adică o adunare în care sapa să-şi pronunţe deciziile. Prezidat de Fotie şi :onstând în discuţii libere, sinodul a decis independent de voinţa papei. Prin urmare, Fotie a fost achitat, iar solicitarea latinilor în legătură cu Iliria ?i Bulgaria a fost încă o dată ignorată, în plus, :ondiţia papei pentru recunoaşterea lui Fotie - idică obligaţia acestuia de a-şi cere iertare pentru evenimentele petrecute - nu a fost acceptată, din moment ce Fotie nu se considera responsabil pentru trecut[2]. Pentru a reda atmosfera acelui sinod şi impresiile episcopilor participanţi, citām următorul fragment din actele sinodului:

«Cum şi-a reluat locul patriarhul Fotie?» «Prin consimţământul celor trei patriarhi, la cererea împăratului, sau mai degrabă cedând presiunilor făcute asupra lui şi rugăminţilor întregii Biserici a Constantinopolului», a răspuns sinodul.

«Cum?», a întrebat Petru (cardinalul), «de nu a existat nici o presiune din partea lui Fotie? Nu s-a purtat tiranic?» «Din contră», a răspuns sinodul, «totul s-a făcut cu blândeţe şi în linişte.» «Slavă Domnului!», a exclamat Petru."

---

[1] Mansi, *op. cit.,* col. 396 ş.u.

[2] G. Gill, *The Council ofFlorence,* p. 3, 4; cf. S. Bilales, *op. :it.,* p. 216 ş.u.

După întrebările lui Petru, Fotie s-a exprimat :u aceste cuvinte:

> „Vă spun înaintea lui Dumnezeu că nu mi-am dorit niciodată acest scaun; majoritatea celor prezenţi aici ştiu bine acest lucru. Prima dată 1-am acceptat împotriva voinţei mele, vărsând multe lacrimi, după ce m-am împotrivit mult timp, şi ca urmare a presiunilor copleşitoare ale împăratului care stăpânea atunci, dar cu consimţământul episcopilor şi al preoţilor, care îşi dăduseră semnăturile fără ştirea mea."

Fotie a fost întrerupt atunci de membrii sinodului, care au strigat: „Ştim acestea cu toţii, fie iin proprie experienţă, fie din mărturia altora :are ne-au spus."

„Dumnezeu a îngăduit să fiu alungat", a continuat Fotie. Nu am căutat să mă întorc. Niciodată nu am stârnit tulburări. Am rămas în linişte, mulţumind lui Dumnezeu, supunându-mă judecăţilor Lui, fără a supăra pe împărat, fără a spera sau a dori să fiu reînscăunat. Dumnezeu, care lucrează minuni, a atins inima împăratului, nu pentru mine, ci pentru poporul Său; am fost chemat din exil. Cât timp a trăit însă Ignatie, cel de sfântă amintire, nu m-am putut duce să-mi reiau locul, în ciuda îndemnurilor şi a rugăminţilor pe care mulţi mi le-au adresat în acest sens."

„Este adevărat", a exclamat sinodul.

„Am hotărât", a continuat Fotie, „să adâncesc pacea dintre mine şi Ignatie în orice chip. Ne vedeam la palat... îmi recomanda pe cei care îi erau cei mai dragi, iar eu purtam grijă de ei. După moartea lui Ignatie, împăratul m-a rugat public şi în mod personal. A venit el însuşi să mă vadă şi să mă îndemne să mă supun dorinţelor episcopilor şi preoţilor. Am cedat în faţa unei schimbări atât de miraculoase, ca să nu mă împotrivesc lui Dumnezeu."

„Aşa este", a spus sinodul[1].

Din actele sinodului reiese clar că întreaga Biserică era de partea lui Fotie. Era în perioada sa de glorie şi triumf.

În ciuda hotărârilor sinodului, care a adus pace în Biserica Răsăriteană şi unificare între creştinismul răsăritean şi cel apusean, în scurtă vreme au apărut din Apus noi probleme. Când a fost informat că ideile privind primatul papal nu au fost acceptate, papa Ioan al VIII-lea a fost cuprins de mânie. El a protestat împotriva modificărilor aduse scrisorilor lui în traducerea greacă. Totuşi, a recunoscut hotărârile sinodului. A refuzat să accepte numai deciziile cu privire la problema Iliriei şi a Bulgariei şi a continuat să solicite revenirea acestor două ţări sub jurisdicţia sa[2]. Mai târziu, acest sinod al unităţii a fost dat uitării de canoniştii occidentali. Sinodul anti-fotian din 869-870 a fost considerat al VIII-lea Sinod Ecumenic. Acest sinod a fost condamnat de fapt de cel din 879-880. Această eroare tragică o întâlnim în continuare în Biserica Romano-Catolică, în ciuda existenţei unor lucrări excepţionale ale unor istorici romano-catolici precum F. Dvornik; sinodul condamnat din 869 este considerat valabil şi ecumenic.

După sinodul din 879-880, fiind în perioada de apogeu a puterii sale, Fotie s-a putut consacra total reorganizării Bisericii. El a făcut din Biserică un izvor de mare putere spirituală pentru toate activităţile omeneşti. Activitatea predicatorială şi cea filantropică au ocupat primul loc. Studiile sale, redactarea de lucrări noi şi instruirea celor care iubeau cultura nu au fost trecute cu vederea. Acum îşi putea trimite lumina pretutindeni.

Conform lui F. Dvornik, relaţiile lui Fotie cu Biserica Romei în anii următori ai episcopatului său au fost normale[3]. Părerea lui Dvornik nu reflectă totuşi realitatea, o dată ce informaţiile păstrate, considerate de el fictive, vorbesc clar despre provocarea venită din partea Romei[4]. Credem că atmosfera era de aşa natură, încât între Fotie şi Roma nu putea exista armonie şi o colaborare paşnică, din moment ce poziţia lui Fotie cu privire la ideile

---

[1] Mansi, *op. cit.,* col. 484. Vezi şi A. Guettee, *The Papacy,* New York, p. 321-322.

[2] B. Stephanides, *op. cit,,* p. 336; G. Beck, *op. cit.,* p. 187.

[3] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 202 ş.u.

[4] J. Hergenrother, *op. cit.,* vol. 2, p. 571-578. Vezi şi B. Stephanides, *op. cit.,* p. 336 ş.u.

papale despre primat era fundamental în contradicție cu concepția Romei. Desigur, papa Ioan al VIII-lea a arătat înțelegere şi nu a rupt legăturile Romei cu Biserica Răsăriteană, în ciuda faptului că Iliria şi Bulgaria nu îi fuseseră înapoiate. Urmaşul lui, Marinus (882), care a fost reprezentant papal la sinodul din 869 şi a fost persecutat de împăratul Vasile I din cauza purtării sale ostile din timpul sinodului, 1-a condamnat pe Fotie şi a acordat din nou valabilitate sinodului din 869. După moartea lui Marinus, succesorul lui, Hadrian al III-lea (884), a adoptat o atitudine moderată. Urmaşul lui Hadrian, Ştefan al V-lea, a fost plin de aroganță, ca şi Nicolae şi Marinus, şi a reabilitat sinodul din 869. El i-a trimis împăratului Vasile I şi o scrisoare, în care se exprima foarte defavorabil în legătură cu Fotie. Scrisoarea papei nu a fost însă primită de Vasile, ci de succesorul acestuia, Leon cel înțelept. (886)[1].

CAPITOLUL IX

A doua depunere şi moartea

Anul 886 a fost pentru Fotie un an al nenorocirii[2]. A început cu moartea împăratului Vasile I, în cel de-al şaptezeci şi patrulea an al vieții lui. Tronul imperial a fost ocupat de Leon, unul dintre foştii studenți ai lui Fotie. După ce a arătat multă ingratitudine față de fostul său profesor, 1-a demis şi a ridicat la treapta patriarhală pe fratele lui în vârstă de şaisprezece ani, Ştefan, care fusese botezat de Fotie. Istoricii vorbesc despre diferite motive ale acestei acțiuni a lui Leon. Unii afirmă că Leon îl ura pe profesorul său. Alții susțin că nu putea îngădui strălucirea spirituală a lui Fotie, despre care credea că îi va umbri propria personalitate[3]. După ce a fost demis, Fotie a luat pentru a doua oară drumul durerosului exil. Şi-a petrecut ultimele zile studiind şi scriind, într-o mănăstire a armenilor a cărei amplasare exactă rămâne încă necunoscută. A murit în jurul anului 891, departe de zgomotul şi de tulburările acestei lumi. Biserica Ortodoxă Răsăriteană 1-a numărat curând printre sfinții ei. Pomenirea lui se face în fiecare an la 6 februarie. Este, probabil, ziua morții sale[4].

CAPITOLUL X

Fotie şi schisma dintre Răsărit şi Apus

Patriarhul Fotie, a cărui viață zbuciumată am aflat-o pe scurt mai sus, a fost un filosof şi un teolog, un om dedicat studiului, cercetării şi scrisului. El a trăit, împotriva voinței sale, în mijlocul disensiunilor politice, al intereselor egoiste aflate în conflict şi al animozităților şi, în consecință, nu s-a putut dedica deplin creației, pentru a realiza mai mult. În plus, din cauza reacției energice împotriva Romei, a fost considerat, şi unii îl socotesc şi astăzi, părintele schismei dintre Biserica Ortodoxă Răsăriteană şi Roma. A fost socotit, de asemenea, personalitatea care i-a inspirat pe reformatori ca Luther, Calvin şi Melanchton[5]. Valoarea lui Fotie ca mare dascăl, teolog, filolog şi filosof fusese

---

[1] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 215 ş.u.; B. Stephanides, *op. cit.,* p. 337 ş.u.; G. Beck, *op. cit.,* p. 187 ş.u.

[2] F. Dvornik, *op. cit,* p. 237 ş.u.

[3] G. Ostrogorski, *op. cit.,* p. 215; F. Kattenbush în *Herzog-Hauck Realencyklopadie,* 1904, vol. 15, p. 385; J. Hergenrother, *op. cit.,* 1867, vol. 2, p. 668 ş.u., 672 ş.u.

[4] N. Tomadakes, *op. cit.,* col. 27; K. Krumbacher, *op. cit.,* p. 225; G. Beck, *op. cit.,* p. 188.

[5] N. Tomadakes, *op. cit.,* p. 27.

recunoscută încă din Evul Mediu[1]. Specialiştii au analizat însă lucrările lui Fotie din unghiuri diferite. Filozofii şi filologii 1-au analizat şi ei prin intermediul scrierilor lui filologice *(Biblioteca, Lexiconul, Amfilohia* etc.); teologii şi specialiştii în istoria bisericească au studiat scrierile teologice şi atitudinea lui împotriva pretenţiilor papale egoiste din acea vreme, în consecinţă, până în prezent, conform părerii multor specialişti, nu dispunem de nici o lucrare care să ofere o imagine completă asupra personalităţii şi a activităţii lui Fotie. în plus, dezacordul fundamental dintre istoricii romano-catolici, care îl înfăţişează pe Fotie drept o persoană egoistă, josnică, plină de ură[2], şi istoricii răsăriteni, dar şi ceilalţi, care îl descriu ca un om admirabil şi o mare personalitate, a făcut dificilă o analiză lipsită de prejudecăţi. Noile cercetări ale profesorului romano-catolic dispărut, F. Dvornik, şi ale altora, însufleţiţi de spiritul ecumenismului contemporan, nu au oferit cu adevărat o imagine reală şi completă a personalităţii lui Fotie, din moment ce vor să aplaneze neînţelegerile dintre creştinismul răsăritean şi cel apusean. Astfel, când evenimentele vorbesc clar despre reacţiile lui Fotie împotriva Romei, reacţii ce exprimă punctul lui de vedere cu privire la papalitate, aceşti specialişti în mod intenţionat nu le subliniază, sau pun la îndoială caracterul istoric al izvoarelor, în ciuda acestei situaţii, cu trecerea timpului, imaginea personalităţii lui Fotie este continuu reabilitată în Occident, în timp ce mai înainte era descris ca o persoană plină de ură, ca un om egoist, mincinos, părinte al discordiei şi al sciziunii, acum este înfăţişat ca o personalitate plină de dragoste, stăpânire de sine, răbdare - un părinte şi un model pentru unitatea viitoare. Părerile diferite despre personalitatea lui Fotie au avut, fireşte, o motivaţie. Izvoarele latine contemporane lui Fotie şi cele de mai târziu, împreună cu adversarii lui Fotie, ignatienii, înfăţişează un Fotie corupt şi josnic, în timp ce prietenii lui Fotie, precum şi scrierile sale şi evenimentele în sine oferă imaginea unui om cu totul sfânt.

În capitolele şi notele de mai sus am avut deja ocazia să prezentăm opiniile diferiţilor istorici despre personalitatea lui Fotie şi despre nobleţea caracterului său. Ce se poate spune însă despre responsabilitatea sa în privinţa schismei? Specialistul grec A. D. Kyriakos, în efortul de a explica motivul schismei şi puternica ostilitate faţă de Fotie a adversarilor lui contemporani, şi anume Niceta de Paflagonia (890), Mitrofan, episcop de Smirna (857), Stelian de Neocezareea şi Anastasios Bibliotecarul, scrie următoarele:

> „Viaţa nici unui om al Bisericii din vechime nu a fost atât de distorsionată de istorie precum cea a lui Fotie. Aproape toţi istoricii care au descris evenimentele petrecute în timpul schismei au avut o atitudine critică faţă de Fotie, pentru că luptase împotriva iubitei lor papalităţi. Deci, în loc să analizeze cu nepărtinire evenimentele, ei au încercat să îl prezinte pe Fotie drept cauză a schismei şi să justifice papalitatea, urmând orbeşte ceea ce scriseseră

[1] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 4: „Orbit (aşa se pretinde) de mândrie şi de sete de putere, Fotie a încercat să obţină recunoaşterea papei Nicolae I falsificând împrejurările în care a fost instalat la Constantinopol, dar papa, informat în mod adecvat de trimişii lui Ignatie, despre adevărata stare a lucrurilor, a refuzat să recunoască un patriarh care îşi luase această demnitate nesocotind total uzanţele canonice.

[2] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 1: „Se afirmă că Fotie i-a inspirat pe Luther, Calvin, Melanchton şi pe alţi reformatori celebri când aceştia şi-au lansat campaniile lor împotriva papalităţii şi a autorităţii ei.” Fără să dea nici o atenţie sentinţei, Fotie a convocat un sinod al Bisericii Răsăritene, 1-a depus pe papă şi a dat naştere la «prima Mare Schismă». Fotie nu şi-a primit pedeapsa decât după ce evlaviosul împărat Vasile I 1-a ucis pe nelegiuitul împărat Mihail al III-lea, a cărui stăpânire era blestemată de tot Bizanţul; a fost atunci depus şi condamnat în mod solemn de Sinodul al VIII-lea Ecumenic (869-870), izvor favorit în legislaţia canonică apuseană a Evului Mediu. Dar Fotie a câştigat încă o dată favoarea împăratului şi, după moartea lui Ignatie, a ocupat din nou scaunul patriarhal; de această dată, pentru a fi sigur de aprobarea papei, 1-a primit pe acesta, care era dispus să arate îngăduinţă cu anumite condiţii, falsificându-i scrisorile şi falsificându-le şi pe acelea trimise de papă împăratului şi părinţilor unui sinod convocat pentru a analiza cazul lui. A mituit reprezentanţii trimişi de papă şi a modificat actele sinodului. Când Ioan al VIII-lea a aflat că fusese păcălit de abilul grec, 1-a excomunicat de îndată. De aici s-a născut a doua schismă, care avea să dureze până la sfârşitul secolului al IX-lea, trimiţându-şi umbra şi asupra secolului al X-lea; în cele din urmă, s-a produs marea ruptură dintre Răsărit şi Apus de la 1054, sciziunea care a rezistat tuturor încercărilor de vindecare şi care a fost un atât de mare dezastru pentru creştinătate, în general aşa se înfăţişa imaginea acceptată ca autentică în Apus.”

despre Fotie duşmanii lui recunoscuţi, adică Niceta de Paflagonia, Stelian de Neocezareea şi Anastasios Bibliotecarul din Roma. Ultimul a fost unul dintre cei mai josnici oameni din secolul al IX-lea şi, ca atare, a fost condamnat şi excomunicat de trei papi pentru diversele lui crime... în ciuda acestui fapt, istoricii latini îl consideră mai vrednic de a fi crezut decât pe Fotie, care descrisese în câteva scrisori evenimentele ce îl priveau, mai vrednic decât mărturiile mai multor sinoade ţinute la Constantino-pol între anii 867-879 şi mai vrednic de încredere decât istoricii bizantini care au trăit după el,... şi anume Simeon Magistratul, Gheorghe Kedrenos, Zonara şi Constantin Porfirogenetul[1]."

Specialistul grec Gheorghe Kremos, care a scris istoria schismei dintre Răsărit şi Apus, respinge de asemenea ideile cardinalului german papist Hergenrother. în scrierile sale, cel din urmă a înfăţişat complet eronat personalitatea lui Fotie. Istoricul poporului grec C. Paparregopoulos a fost influenţat de lucrările lui Hergenrother[2]. G. Kremos scrie:

„Marele Fotie a căzut pradă criticii istorice defectuoase şi nedrepte a lui Paparregopoulos cel de sfântă amintire... Ca un vultur cu mare anvergură, Fotie zboară deasupra norilor, la o asemenea înălţime, încât slabele săgeţi ale răutăţii papiştilor şi ale grecilor... care s-au alăturat lor, nu pot nici măcar să îi atingă vârfurile aripilor. Oamenii mari sunt inaccesibili mulţimii şi în special celor invidioşi, „după cum afirmă marele istoric Tucidide... Ceea ce face orice general prevăzător, înţelept şi priceput, care taie orice comunicare cu inamicul a oamenilor suspecţi şi trădători care trăiesc în tabăra lui, împiedicând astfel orice comunicare a duşmanilor cu armata proprie, care inspectează garda, santinelele şi avangarda taberei lui zi şi noapte, tocmai acest lucru 1-a făcut şi Fotie când a analizat erorile dogmatice ale papiştilor... Dacă un asemenea mare feld-mareşal este de condamnat, atunci şi Fotie este de condamnat, lucru pe care corul papiştilor... ar vrea să îl credem[3]."

În general, punctul de vedere al Răsăritului cu privire la Fotie a fost întotdeauna acelaşi: Fotie a fost o personalitate puternică, un om exemplar şi nu a dat naştere schismei.
Ar trebui remarcat faptul că schisma nu a avut loc dintr-o dată, în timpul episcopatului lui Fotie. Au existat rădăcini şi cauze mai adânci ale schismei, spre exemplu în diferenţa de spirit deja existentă între teologia greacă şi cea latină. Astfel, părinţii greci erau mai curând preocupaţi de filosofia şi teoria adevărului creştin decât de organizarea pământească a Bisericii lui Hristos, cum erau părinţii latini, înstrăinarea popoarelor răsăritene şi apusene, născută din diferenţele de obiceiuri, limbă etc., s-a adăugat şi ea la opoziţia şi la ostilitatea pe care Vechea Romă o manifesta faţă de strălucirea noii capitale Constantinopol şi faţă de scaunul ei episcopal. Sinoadele Ecumenice, după cum se ştie, au ridicat patriarhul de Constantinopol la cea mai înaltă cinste între episcopi (Sinoadele din 381, 451 etc.)[4]. Istoricii, chiar cei anteriori perioadei lui Fotie, identifică mai multe schisme şi conflicte între Răsărit şi Apus[5]. Dar cea mai importantă cauză a rupturii a fost şi rămâne autoritatea şi primatul papal, creat de latini pe baza unor scrieri false şi a interpretării greşite a unor pasaje din Scriptură[6].

Înclinaţia apuseană spre inovaţie şi crearea unor dogme necunoscute Bisericii vechi au desăvârşit şi au statornicit ruptura. Când Fotie, eruditul şi marele teolog, s-a confruntat cu teologia necunoscută şi defectuoasă a Apusului şi cu imperialismul papal al lui Nicolae I şi al succesorilor acestuia, a fost obligat să le combată. Deşi a dus o luptă de apărare, Fotie a oferit mereu ocazia pentru colaborare şi reconciliere. Nu a fost însă niciodată înţeles. Din moment ce a luptat împotriva papalităţii, istoricii romano-catolici 1-au urât şi 1-au defăimat[7].

---

1 A.D. Kyriakos, *Antipapika* („împotriva papalităţii"), Atena, 1893, vol. l, p. 51,52; cf. S. Bilales, *op. cit.,* p. 218.
2 K. Paparregopoulos, *op. cit.,* vol. 5, p. 264 ş.u.
3 G. Kremos, *op. cit.,* vol. 2, p. 412,413,416.
4 Karmires, *op. cit.,* p. 73 ş.u.
5 Pentru punctul de vedere ortodox vezi Kremos, *op. cit.,* p. 493-495. Pentru punctul de vedere romano-catolic vezi M. Jugie, *Le Schisme Byzantin,* Paris, 1941, p. 9.
6 Matei 16,16-19; Luca *9,*18-21; Ioan 21,15 ş.u.
7 F. Dvornik, *op. cit.,* p. 1: „Puţine nume în istoria creştinismului au inspirat simţăminte atât de contradictorii pre cum cel al patriarhului grec Fotie. Sfânt şi erou pentru Răsăritul creştin, el este înfierat de apuseni ca omul care a

Afirmaţiile false făcute în secolele trecute, în special cele ale lui Baronius (1538-1607) şi ale lui Hergenrother, au început să se năruie în ultimii ani, asemenea castelelor de nisip. Profesorul Ioannes Karmires scrie despre cercetările asupra lui Fotie ale istoricului romano-catolic F. Dvornik următoarele:

> „După o analiză cuprinzătoare, obiectivă, imparţială şi savantă a tuturor problemelor referitoare la Fotie în multe privinţe el (Dvornik) s-a transformat aproape într-un apologet şi apărător al lui. A contribuit mai mult decât oricare altul la reevaluarea istoriei lui Fotie şi la restabilirea adevărului care a fost atât de mult denaturat de cardinalii Baronius şi Hergenrother, ale căror opinii eronate sunt reiterate în special de alţi teologi şi istorici heterodocşi[1].”

Profesorul Dvornik a scris mai multe lucrări pentru a dovedi că Fotie nu a fost răspunzător de schismă, într-una din aceste opere găsim un rezumat al studiilor sale, după cum urmează:

> „Din fericire, în ultimii ani s-a adus mai multă lumină în problema istoriei zbuciumatului patriarh. Să reluăm pe scurt doar acele descoperiri care au fost acceptate până în prezent de lumea ştiinţifică, în primul rând, s-a dovedit că a doua schismă fotiană nu a existat niciodată. Patriarhul Fotie s-a împăcat pe deplin şi în mod sincer cu papa Ioan al VIII-lea, iar sinodul din 879-880 a confirmat oficial această reconciliere. Fotie nu a mai fost niciodată excomunicat de papă. Dimpotrivă, când a fost depus de împăratul Leon al VI-lea din motive politice, papa Ştefan al VI-lea s-a ridicat în apărarea lui, şi a intrat în relaţii cu succesorul acestuia, fratele mai tânăr al împăratului, Ştefan, numai după ce împăratul i-a trimis copia actului prin care Fotie renunţa liber la scaunul patriarhal. Când a murit, Fotie se afla în comuniune cu Biserica Romei. S-a stabilit de asemenea că Biserica Romei era foarte conştientă de această reconciliere şi că, până la sfârşitul secolului al XI-lea, cancelaria papală recunoştea oficial doar şapte Sinoade Ecumenice, refuzând deci să accepte aşa-numitul Sinod al VIII-lea care 1-a condamnat public pe Fotie în 869-870. Curia romană nu a uitat că hotărârile acestui sinod au fost anulate în 879-880, când a avut loc reconcilierea lui Fotie cu Roma, că această decizie[2] a fost confirmată de Ioan al VIII-lea, nemaifiind niciodată revocată după aceea de papalitate. Sinodul care 1-a condamnat pe Fotie şi ale cărui hotărâri cu privire la patriarh au fost anulate zece ani mai târziu de un alt sinod acceptat de papă nu a fost numărat niciodată printre Sinoadele Ecumenice ale Bisericii Răsăritene. Şi nu se poate găsi nici o hotărâre oficială a Bisericii Apusene care să dispună includerea acestui sinod printre Sinoadele Ecumenice. Sinodul acesta îşi datorează cinstea nemeritată de a fi considerat al VIII-lea Sinod Ecumenic unei greşeli ciudate a canoniştilor apuseni din secolul al XI-lea, care au găsit actele sinodului în arhivele de la Lateran şi au fost încântaţi să citească în ele o hotărâre ce le interzicea laicilor să se amestece în alegerea episcopilor. Au fost atât de încântaţi de descoperire, încât nu numai că au uitat faptul că acest sinod fusese anulat, dar au susţinut chiar că a fost unul dintre marile sinoade ale creştinismului, în acel moment, cum era firesc, s-a tras concluzia că întreaga istorie a patriarhului Fotie a fost înţeleasă greşit, în spaţiul creştinismului apusean s-a născut o legendă fotiană, susţinută de actele unui sinod ecumenic şi care, prin urmare, trebuia crezută fără ezitare. Legenda s-a dezvoltat în Evul Mediu şi a fost sistematizată în secolul al XVII-lea de primul istoric bisericesc modern, cardinalul Baronius. Acestea sunt noile descoperiri cu privire la istoria patriarhului Fotie acceptate până în prezent într-o anumită măsură de specialişti. Natural, noile puncte de vedere distrug tot ceea ce a creat Evul Mediu. Dacă privim istoria „părintelui schismei” din această perspectivă, fireşte, clădirea impozantă ridicată de cardinalul Baronius în secolul al XVII-lea şi refăcută atât de admirabil

---

rupt garanţiile unităţii şi a slobozit forţele anarhice ale discordiei şi ale sciziunii, în timp ce Răsăritul îi cheamă numele ca pe unul cu trecere înaintea lui Dumnezeu, Apusul încă îl aminteşte ca simbol al trufiei şi al setei de putere bisericească; salutat de toţi cei care au cerut întotdeauna un rol mai mare al naţionalismului în viaţa Bisericii şi o mai strânsă apropiere între om şi Dumnezeu, el este osândit de alţii ca un simbol al dezbinării şi ca un personaj care a distrus universalitatea creştinismului.”

[1] I. Karmires, *op. cit.,* p. 57.

[2] Anularea hotărârilor sinodului din 869-880 - n.tr.

de cardinalul Hergenrother în secolul al XIX-lea se fisurează şi se prăbuşeşte sub ochii noştri. Istoria marelui grec trebuie rescrisă[1]."

Alţi istorici contemporani vorbesc şi ei despre Fotie într-un mod asemănător celui al lui F. Dvornik. Astfel, în 1939, bizantinologul belgian H. Gregoire a propus la Academia de Arheologie din Atena, Grecia, o reexaminare fundamentală a operei lui Baronius, *Annales Ecdesiastici.* El a afirmat că Baronius utilizase izvoare eronate cu privire la schismă[2]. Un alt teolog şi istoric romano-catolic, Yves M. J. Congar, acceptă de asemenea punctul de vedere al lui Dvornik[3]. Ca urmare a celor spuse mai sus, F. Dvornik îşi încheie lucrarea sa, *The Photian Schism,* afirmând:

> „Încă o dată vom fi liberi să recunoaştem în Fotie un mare om al Bisericii, un umanist cultivat şi un creştin autentic, suficient de generos pentru a-şi ierta duşmanii şi pentru a face primul pas spre reconciliere. Ca om de litere şi erudit, Fotie a fost întotdeauna clasat de specialiştii care i-au studiat opera printre cei dintâi; în această privinţă numele lui a impus întotdeauna respect, după cum au depus mărturie în unanimitate contemporanii lui, prietenii şi duşmanii deopotrivă. Specialiştii familiarizaţi cu lucrările lui literare nu erau dispuşi să creadă toate poveştile invocate de adversari împotriva sa; ei şi-au ascultat instinctul de cercetător, care i-a făcut să sesizeze că nu se putea concepe ca un om care îşi petrecuse cei mai frumoşi ani printre cărţi, în compania celor mai de seamă reprezentanţi ai perioadei clasice şi în contact permanent cu mulţi discipoli devotaţi, să se coboare la o asemenea josnicie şi ambiţie mărginită, după cum îi imputau adversarii lui; flerul lor i-a determinat să cinstească pe eruditul care *a* jucat un rol important în transmiterea culturii elenistice către posteritate[4]."

Biserica Ortodoxă Răsăriteană, păstrându-şi încrederea în sfinţenia lui Fotie şi arătând recunoştinţă pentru fructuoasa şi nobila sa lucrare în slujba creştinismului, îl venerează şi îl preamăreşte ca sfânt. Noile cercetări occidentale şi schimbarea perspectivei istoricilor, în special a celor romano-catolici, cu privire la activitatea lui Fotie şi la caracterul său, îi justifică credinţa tradiţională. Biserica Ortodoxă nu va înceta aşadar niciodată să preamărească pe fiul ei ales, Fotie, care i-a adus un vrednic omagiu prin marea lui evlavie şi erudiţie creştină, prin diversitatea şi strălucirea ideilor, a învăţăturilor şi înfăptuirilor sale. Şi nu va înceta niciodată să îl considere:

> „apărător al Ortodoxiei, apărător al ortodocşilor, stâlp şi temelie a Bisericii, unealtă a harului, vas ales, harpa cea de Dumnezeu strunită a Duhului, propovăduitor fierbinte, ierarh preaînţelept, dascăl al lumii, vestit în cuvânt şi în învăţătură, trâmbiţă care a vestit purcederea Duhului Dumnezeiesc de la Tatăl, ce, întocmai ca fiul tunetului (Ioan Evanghelistul) vorbise cu putere dumnezeiască, prea-neclintit potrivnic al ereziilor, cel ce osândeşte păcatul ereziei, apărător dumnezeiesc al Ortodoxiei... preasfânt Părinte, mare Fotie, vestit în cuvânt şi de acelaşi nume cu lumina[5]."

---

[1] F. Dvornik, „The Patriarch Photius, Father of Schism or Patron of Reunion?" în *Report of the Proceedings at the Church Unity Octave,* Oxford, 1942, p. 20-21.

[2] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 12; S. Bilales, *op. cit.,* p. 220.

[3] Yves. M. J. Congar, *Chretiens en Dialogue,* Paris, 1964, p. 49.

[4] F. Dvornik, *op. cit.,* p. 432 ş.u.

[5] I. Karmires, *op. cit.,* p. 65.

Din imnele
zilei de prăznuire
a Sfântului Fotie cel Mare
(6 februarie)

Stihiră

Glasul al 4-lea: Ca pe un viteaz între mucenici

Cu cântări de Dumnezeu insuflate să lăudăm pe marele Fotie cel cu nume sfânt, unealta cea întru tot lăudată a harului lui Dumnezeu, psaltirea cea dumnezeiască a Mângâietorului, stâlpul neclintit şi prea-minunat al sfintei credinţe, viteazul luptător şi apărător al ortodocşilor, marele dascăl şi ierarh, preafericitul vestitor al adevăratei învăţături, sceptrul şi lauda Bisericii lui Dumnezeu. Cu un glas toţi dreptslăvitorii să prăznuiască cu sfinte şi cinstite cântări, lăudând pe fericitul Fotie cel preastrălucit, marele luminător a toată lumea, propovăduitorul cel fierbinte şi vestitul ierarh al Bisericii, omul cel preaales al lui Dumnezeu, dumnezeiescul episcop, înţeleptul păstor şi cârmuitor al turmei lui Hristos Dumnezeu, strălucitul păstor al Constantinopolului, primul în cinste între patriarhi.

Printr-o nelegiuită poruncă, o, Sfinte, fost-ai smuls de lângă turma ta credincioasă, şi ai suferit cumplit pentru neprihănita credinţă, o, strălucitule ierarh, preaslă-vite, Sfinte Fotie cel cu nume mare, temelie tare a Bisericii, stâlp neclintit al evlaviei. Pentru aceasta, cu osârdie te cinstim pe tine, cunoscătorule al tainelor şi învăţătorule iscusit în dogmele Ortodoxiei şi propovăduitor mult vestit al harului şi al adevărului.

Slavă: Glasul al 4-lea

Veniţi toţi credincioşii, cu evlavie să lăudăm pe preaminunatul Fotie, ierarhul şi prietenul Domnului. Căci plin de învăţătura apostolică fiind, şi locaş al Sfântului Duh prin viaţa lui cinstită arătându-se, prin învăţătura sa a alungat lupii departe de staulul Bisericii de obşte. Vestind prea limpede credinţa Ortodoxă, stâlp şi apărător al evlaviei s-a arătat.

De vreme ce după moarte stă încă mai aproape de Hristos, neîncetat mijloceşte pentru sufletele noastre.

La Litie

Glasul 1

Veseleşte-te în Domnul, cetatea lui Constantin, dimpreună cu toată cetatea, ostrovul şi ţinutul, la aleasa pomenire a păstorului nostru al tuturor, dascălul şi luminătorul Bisericii de obşte, Fotie cel de trei ori fericit; căci în viaţa aceasta mult s-a luptat pentru credinţa Evangheliei, surpând trufia ereziei, nimicind orice greşeală şi osândind nelegiuita adăugire la Crez. Pentru aceea, în ceruri se bucură acum de aleasă răsplătire pentru ostenelile lui şi mijloceşte neîncetat către Hristos Dumnezeu pentru sufletele noastre.

Glasul al 2-lea

Lăudându-te pe tine, marele episcop şi păstorul cel cinstit şi fără de prihană, vestitorul evlaviei, gura cea înfocată a Duhului, cu osârdie te rugăm: Fă-ne parte de mijlocirile tale, Fotie, Părintele nostru, spre folosul sufletelor noastre.

Slavă: Glasul al 2-lea

Omule al lui Dumnezeu, slugă credincioasă, preot al Domnului, om al osâr-diei, vas ales, stâlp şi temelie a Bisericii, moştenitor al împărăției, cela ce eşti întocmai cu apostolii, mărturisitor şi apărător al învățăturii ortodoxe, nimicitor al eresului celui stricător de suflet, mare Fotie, nu înceta să strigi către Dumnezeu pentru noi.

Glasul 5: Bucură-te,
cămara cea cu bun miros

Stih: Preoții Tăi, Doamne, se vor îmbrăca cu dreptate, şi cuvioşii tăi se vor bucura.

Bucură-te, întru tot lăudatule ierarh al lui Hristos; bucură-te, podoabă a Părinților şi a patriarhilor. Lucrarea şi rugăciunea deopotrivă ți-au înveşmântat sufletul cu lumina lor, căci ai fost sălaş al rugăciunii neîncetate, templu al blândeții şi mare vistierie a virtuții binecuvântate; păzitor al veşnicei şi preaadâncii înțelepciuni şi soare prealuminos al cunoaşterii lucrurilor lui Dumnezeu, casă a păcii şi a harului dumnezeiesc, sălaş al îndoitei iubiri, şi pentru Dumnezeul tău, şi pentru aproapele tău, palat desfătat al smereniei, roagă pe Hristos Mântuitorul să dăruiască iertare sufletelor noastre şi mare milă.

Stih: Gura mea va grăi înțelepciune şi cugetul inimii mele pricepere.

Bucură-te, măsură a adevăraților ierarhi şi preoți, cel dintâi dascăl şi învățător preamărit, gura teologilor Bisericii lui Hristos Dumnezeu cea una sfântă, tu, cel ce ai fost vestit în cuvânt şi în învățătură. Păstorule cu mare nume, cel întocmai cu apostolii, propovăduitor puternic, tăind mrejele ereziei în două, ca o sabie cu două tăişuri, ascuțită cu adevărul şi cu harul lui Dumnezeu, unealtă a dulcii cântări şi minte cu adevărat cerească, stâlp preaneclintit al Bisericii lui Hristos, tăria şi lauda turmei celei cucernice, roagă pe Hristos Mântuitorul să trimită sufletelor noastre iertare şi mare milă.

Stih: Gura dreptului cumpăneşte înțelepciune, şi buzele oamenilor cunosc harul.

Bucură-te, cinstita laudă a tuturor preoților; bucură-te, frumusețea episcopilor şi a patriarhilor, stâlp neclintit al Bisericii şi temelie tare şi piatră, izvor sfințit al învățăturii ce saturi pe toți cu adevăr, adevărată măsură a sfintei credințe, tâlcuitor înțelept al tainelor, Fotie, Părintele nostru, toiag sfânt şi sprijin al adevărului, om minunat, strălucind cu preaslăvită strălucire, omule ceresc şi îngere pământesc, lumină a credincioşilor ortodocşi, secure care dobori cumplitul eres. Nu înceta să te rogi lui Hristos pentru cei ce cinstesc şi laudă pomenirea ta.

Tropare

Glasul al 4-lea

Ca cela ce eşti de un cuget cu apostolii şi dascăl al lumii, Fotie, Stăpânului tuturor roagă-te să dăruiască pace lumii şi sufletelor noastre mare milă.

Glasul 5: „Să lăudăm, credincioşii”

Strălucit arătător al înțelepciunii făcân-du-te, Ortodoxiei te-ai arătat apărător de Dumnezeu întărit, podoaba Părinților, Fotie preamărite, că tu dobori trufia eresurilor cumplite, lumină dumnezeiască a Răsăritului, podoaba Bisericii, pe care o păzeşte, Părinte, neclătinată.

Condac

Glasul al 8-lea Apărătoare Doamnă...

Încununeze-se acum cu florile cântărilor luminătorul cel preastrălucit al Bisericii şi călăuzitorul cel preaîndumnezeit al ortodocşilor, alăuta cea dumnezeieşte glăsuitoare a Duhului şi potrivnicul cel preatare al eresurilor, căruia şi strigăm: Bucură-te, Fotie preacinstite.

Megalinarie

Bucură-te, făclie a credinței şi viețuirii ortodoxe; bucură-te, luminarea popoarelor care au venit la Hristos; bucură-te, lumină plină de har care vădeşte nesuferita greşeală; Fotie, noi credincioşii lăudăm şi binecuvântăm numele tău.

Bibliografie selectivă

1. Beck, G. *H., Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich,* München, 1959.
2. Bilales, Sp. Spyridon, *Orthodoxia kai Papismos* („Ortodoxie şi papalitate”), vol. I*,* Atena, 1969.
3. Bury, J. B., „The Relationship of Photius to the Empress Theodora”, în *English Historical Review* (1890), p. 255-258.
4. *ID., The Imperial Administrative System in the Ninth Century,* Londra, 1911.
5. Caspar, E., *Geschichte des Papstums,* Tübingen, 1930, 1933.
6. Congar, J. M. Yves, *Chretiens en Dialogue, contributions Catholiques a l'Oecumenisme,* Paris, 1964.
7. Dvornik, F., „Rome and Constantinople in the Ninth Century” în *Eastern Churches Quarterly,* 1939.
8. *ID.,* „The patriarch Photius, Father of Schism or Patron Of Reunion?” în *Report of the Proceedings at the Church Unity Octave,* Oxford, 1942.
9. *ID.,* „Patriarch Photius, Scholar and Statesman”, în *Classical Folia,* nr. 13 (1959), p. 3-18; nr. 14 (1960), p. 3-22.
10. *ID., The Photian Schism,* Cambridge, 1948.
11. Haller, J., *Das Papstum. Idee una Wirklichkeit,* Stuttgart, 1934.
12. *ID., Nikolaus I und Pseudo-Isid.,* Stuttgart, 1936.
13. Heiler, F., *Altkirchliche Autonomie und päpstlicher Zentralismus,* München, 1941.
14. Hergenrother, J., *Photius, Patriarch von Konstantinople, 5* vol., Regensburg, 1967, 1969.
15. Jedin, Hubert, *Handbuch der Kirchengeschichte,* III/I, Freiburg-Basel-Wien, 1966. (Trad. engl. A. Biggs, *Handbook of Church History,* III, New York, 1969).
16. Kalivas, Christophoros, *Papikos Holoklerotismos* („Totalitarismul papal”), Atena, 1964.
17. Karmires, Ioannes, *Dyo Byzantinoi Hierarchai kai to Schisma tes Romaikes Ekklesis* („Doi ierarhi bizantini şi schisma Bisericii Romei”), Atena, 1950.
18. Kremos, P. G., *Historia tou Schismatos ton dyo Ekklesion, Hellenikes kai Romaikes* („Istoria schismei dintre cele două Biserici, Greacă şi Romană”), Atena, vol.l, 1905, vol. 2, 1907.
19. Krumbacher, K., *Geschichte der Byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des ostromischen Reiches (527-1453),* München, 1897; retipărit 2 vol, New York, 1929.
20. Ostrogorski, G., *Studien zur Geschichte aer Byzantinischen Bilderstreites,* Breslau, 1929.
21. Papadopoulos, Chrysostomos, *To Proteion tou Episkopou Romes, Historike kai Kritike Melete* („Primatul episcopului Romei, un studiu istoric critic”), Atena, 1930.
22. *ID., He Ekklesia țes Boulgarias* („Biserica Bulgariei”), Atena, 1957.
23. Paparregopoulos, K., *Historia tou Hellenikou Ethnous* („Istoria poporului grec”), vol. 3, Atena, 1887.
24. Runciman, S., *The Eastern Schism,* Oxford, 1955.
25. Stephanides, B., „Nea Hermeneia tou Onomatos tes Protodeuteras Synodou tou 861” („Noua interpretare a numelui Sinodului I-II din 861”), în *Ekklesia,* 1947, p. 132 ş.u.
26. *ID., Ekklesiastike Historia* („Istoria Bisericii”), Atena, 1959.
27. Trempelas, P., *Peri to Proteion tou Episkopou Romes* („Despre primatul episcopului Romei”), Atena, 1965.
28. Vasiliev, A. A., *History of the Byzantine Empire, 2* vol., Madison, 1961.

Cuprins